

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu Kolledž

Turismiosakond

Emili Sepp

**RAVISPAA KESTLIKU ARENGU VÕIMALUSED EESTI
SPAALIIDU RAVISPAADE NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja: Heli Tooman, PhD

Kaasjuhendaja: Aire Toffer

Pärnu 2024

Soovitan suunata kaitsmisele

(allkirjastatud digitaalselt)

Heli Tooman

(allkirjastatud digitaalselt)

Aire Toffer

Kaitsmisele lubatud

TÜ Pärnu kolledži programmijuht

(allkirjastatud digitaalselt)

Ilona Kandelin

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

(allkirjastatud digitaalselt)

Emili Sepp

SISUKORD

Sissejuhatus.....	4
1. Ravispaade kestlik areng	6
1.1. Ravispaade areng ja suundumused	6
1.2. Ravispaade kestlikkuse mõjutegurid	9
1.3. Ravispaade külastajate ootused, vajadused ja soovid	13
2. Eesti ravispaade kestliku arengu võimalused	17
2.1. Ülevaade Eesti Spaaliitu kuuluvate ravispaade tegevustest	17
2.2. Uuringu kirjeldus	19
2.3. Uuringu tulemuste analüüs	22
2.4. Järeldused ja ettepanekud Eesti Spaaliidule ning ravispaadele kestliku arengu tagamiseks	30
Kokkuvõte.....	34
Viidatud allikad.....	36
Lisad.....	41
Lisa 2. Ravispaade kestliku arengu integreeritud mudel.....	43
Lisa 3. Spaatrendid 2024.....	44
Lisa 4. Ülevaade lõputöös kajastatavatest ravispaadest.....	46
Lisa 5. Nõuded ravispaale.....	48
Lisa 6. Vestluse küsimused (Aire Toffer, 05.04.2024).....	49
Lisa 7. Intervjuu küsimused.....	51

SISSEJUHATUS

Käesolev lõputöö keskendub ravispaade arengu, suundumuste ja kestlikkuse mõjutegurite ning külastajate ootuste, vajaduste ja soovide teoreetilistele käsitlustele ja võimalustele ravispaade kestlikuks arendamiseks, tuginedes Eesti Spaaliitu kuuluvate ravispaade

uuringu tulemustele. Ravispaade kestlikkuse mõtestamisel peetakse silmas majanduslikku, küllastajatega ja teenustega seonduvat, sotsiaalset ja ökoloogilise keskkonna kestlikkust. Ingliseelse mõiste *sustainable* tõlkevastena kasutatakse eesti keeles termineid „jätkusuutlik“ ja „kestlik“ ja „säästev“, neid võib lugeda sünonüümideks. Lõputöös eelistatakse kasutada sõna „kestlik“, aga lähtuvalt kontekstist ka „jätkusuutlik“ ja „säästev“.

Ravispaade kestliku arengu all peetakse silmas taastuvate loodusvarade kasutamist, keskkonnaga arvestamist ning nende seost inimeste tervise edendamise ja ravimisega (Xu, *et al.*, 2023, lk 5). Mõju keskkonnale sõltub sellest, milliseid teenuseid ravispaas pakutakse ning milline on omanike ja juhtide teadlikkus, mõtteviis ja suhtumine. Kestlikkus ravispaades näitab peale looduse hoidmise ka rohelist mõtteviisi, kestlikku majandamist, jätkusuutlike energiatega kasutamist ja paljut muud. (Prevolšek, *et al.*, 2020, lk 6)

Teaduskirjandusest väljaloetavaks esimeseks probleemiks on turismipiirkondade senine läbimõtlemita arendamine ja tegemata on jäänud mitmed vajalikud sammud nagu selgete süsteemsete lahenduste juurutamine, ökoloogiliste praktikate kaasamine, heitgaaside vähendamine ja kliimamuutvate programmide elluviimine. Teiseks probleemiks on uuendused: süsteemi muudatused, mis eelistavad õhustransporti, kuid samas ka selle piiramist; reiside maksustamine vastavalt pikkusele ja eesmärgile; infrastruktuuri parandamine; maksude kehtestamine süsinikdioksiidi põhisele kütuse transpordile ning investeeringute suurendamine jätkusuutlikutele lahendustele. Kolmandaks murekohaks on turistide liigne liikumine, mis on põhjustanud mitmeid tagajärgi nagu saaste, müra, ökosüsteemide häirimine, loodusliku bioloogilise mitmekesisuse vähenemine ja kliimamuutus. Kestliku turismi arendamisel nähakse eelkõige, et sihtkohad ja sealsed võimalikud tegevused jääksid püsima ning see säiliks ka tulevastele põlvetele ning samal ajal suurendab ka kasumit. (Szromek, *et al.*, 2023, lk 3–4)

Vestlusest Eesti Spaaliidu tegevjuhi Aire Tofferiga 5.04.2024 selgus, et samasugused sõlmpunktid esinevad ka Eesti ravispaades. Eeltoodu kohta sõnas Aire Toffer, et tegu on turismiüleste probleemidega, mis esinevad ka ravispaades. Peamise probleemina ravispaades mainis Toffer Eesti Tervishoiu rahastust, mis vajaks totaalset reformi. Teisena tõi esile meditsiinipersonali puudus, sest arstide jaoks on spaa ikkagi turismiobjekt.

Teaduskirjandusest selgunud probleemi kirjeldustele tuginedes sõnastatakse lõputöö uurimisprobleemiks vajadus selgemalt esile tuua majandusliku, külastajate ja teenustega seonduvad ning sotsiaalse ja ökoloogilise kestlikkusega seonduvad tegurid. Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada põhilised kestlikkusega seonduvad probleemid ning esitada ettepanekud nende lahendamiseks. Silmas peetakse majanduslikku, külastajatega ja teenustega ning sotsiaalse ja ökoloogilise keskkonna kestlikkust. Lõputöö eesmärgi saavutamiseks seati järgmised uurimisküsimused:

- 1) Millised on Eesti Spaaliitu kuuluvate ravispaade põhilised majandusliku, külastajatega ja teenustega seonduvad, sotsiaalse ja ökoloogilise keskkonna kestlikkusega seonduvad probleemid?
- 2) Millised on Eesti Spaaliitu kuuluvate ravispaade majandusliku, külastajatega ja teenustega seonduva, sotsiaalse ja ökoloogilise kestlikkuse edendamise võimalused?

Töö koostamisel on tuginetud erinevate andmebaaside teaduskirjandusele, tuues esile ravispaade arengu, kestlikkuse ja varasemate uuringute kohta. Uuringu sisulisel ettevalmistamisel tugineti eelkõige autorite Adam R. Szromek, Maria Chiara Maccarone, Aoqi Xu, Alina-Cerasela Aluculesei, Admir Beganović, Dalia Perkumiene käsitlustele. Andmete kogumiseks kasutatakse kvalitatiivset intervjuu-uurimismeetodit. Intervjuud viidi läbi ravispaade juhtide seas ning respondentide valimi moodustamisel peeti silmas Eesti Spaaliidu soovitusi. Uuring viidi läbi ajavahemikul 12.03.2024–05.04.2024 kasutades ZOOM keskkonda ning kaks intervjuud toimusid Tervis Ravispaas ja Viiking Spaa Hotellis.

1. RAVISPAADE KESTLIK ARENG

1.1. Ravispaade areng ja suundumused

Alapeatükis kirjeldatakse ravispaade arengut läbi trendide ja suundumuste ajaloolises võtmes, kui ka geograafilises võtmes: maailmas, Euroopas ja Eestis. Kirjeldatakse, millised olid ravispaades pakutavad teenused ja viisid külastajate köitmiseks varasematel aegadel ja millised on praegused suundumused. Selgitatakse, kuidas on ravispaade

tegevust mõjutanud COVID–19 ja sellest tulenevalt tekkinud majanduslangus.

Ravispaaade peamine roll on pakkuda tervislikke ravi-, heaolu- ja spaateenuseid, mis annavad tööd arstidele (Ljubisavljević. & Leković, 2020, lk 217). Kuna ravispaa on seotud tugevalt turismi liigi raviturismiga, on töösse lisatud ka selle termini selgitus. Perkumiene jt (2019, lk 1) selgituste kohaselt on raviturismi võimalik määratleda kui turismiliiki, mis pakub patsientidele raviteenuseid koos turismiteenustega. Selgitades Pessot jt (2021, lk 1) lihtsustab nimetatud protsessi tavaliselt eraarsti sektor, mis on seotud turismimajanduses nii era- kui ka avaliku sektoriga. Ühe turismiharu moodustab raviturism ehk meditsiiniturism, mille eesmärgi täideviimiseks, sealhulgas ravi saamiseks, reisitakse teise riiki.

Läbi aegade on ravispaaades teenuste olulisemateks komponentideks mineraal- ja termaalvesi, mis on inimeste kasutuses olnud juba mitmeid sajandeid. Naturaalsed veed stabiliseerivad tervist, leevendavad või ennetavad haigusi ja on väga laia kasutusala. Terapeutilistes puhkepaikades kasutatakse erinevaid ravimeetodeid, mis pakuvad füüsilist, sotsiaalset ja psühholoogilist tuge (Maccarone, *et al.*, 2021, lk 2242) Alates 19. sajandist on Suurbritannias ravispaaade populaarsus vähenenud. Mitmel pool Euroopas pole mineraalveed mitte ainult säilinud, vaid seoses muutuvate teaduslike aktsepteeritavate nõuetega on alanud nende populaarsuse tõusu aeg. Tollel ajal ei olnud spaade arendamine Inglismaal kuigi trendiks ning paljud britid käisid Euroopas ravispaaasid külastamas, sest briti arstid ei uskunud vee tervendavasse mõjusse. (Weisz, 1992, lk 223)

Vastupidiselt Inglismaale oli Prantsusmaal suhtumine teine, sealsed arstid püüdsid vett muuta moodsamaks. Tulemusena olid Prantsusmaa veed palju kasinamad ja vähem maisemad, kuid seevastu meditsiinilisemad. Lisaks on mainitud, et Uus-Meremaal nähti vaeva ravispaaade loomisega, mille toimimisele aitas kaasa valitsus. Tegevuse eesmärgiks oli luua rahvusvahelise tasemega spaa, kuid geograafiline eraldatus ei aidanud protsessile kaasa. (Weisz, 1992, lk 223) Mielniczak. & Sinaga (2005, lk 41) töid esile 21. sajandi alguses esile, et spaaturism on laienenud kuurortideni, mis ei keskendu ainult kuumaveeallikate meetodile, vaid ka teistele loodusvaradele ja ka kliimale.

Ettevõtjate seas kogus populaarsust arusaam, et mida terviseteadlikumad on nende töötajad, seda suurem on nende väärtus. Töötajatele hakati pakkuma terviseravi läbi

spaaprotseduuride, sest terved töötajad on produktiivsed töötajad. (Mielniczak. & Sinaga, 2005, lk 41) Samal ajal kasvas trend, kus hakati looma Lähis-Idasse (Küprosele, Araabia Ühendemiraatidesse, Jordaaniasse, Omaani ja Türgi) luksuslikke ja kaasaegsemaid kuurorte. Need olid suunatud kõrgklassi reisijatele kui ka keskmisest suurema sissetulekuga klientidele. (Mielniczak. & Sinaga, 2005, lk 42) Aluculesei jt (2021, lk 1) väitel on terviseturismi populaarsemateks sihtkohtadeks Euroopas Prantsusmaa, Saksamaa, Itaalia, Rootsi, Poola, Kesk- ja Ida-Euroopa, Hispaania ning Baltimaade lõunarannik. Terviseturismi kasulikkus on isiklikku heaolu säilitamisel ja võimalusel tervist parandada. Riikides mõistetakse erinevalt pakutavate teenuste olulisust, mis on seotud turismi tugevuste ja loodusvarade kasutamise peamise eesmärgiga.

Spaaturism ja raviturism on erinevad mõisted erinevate suundadega. Spaaturism keskendub tervendamisele, lõõgastumisele või keha kaunistamisele, mida peetakse ennetavaks ja/või ravivaks. Meditsiiniturism raviturismis on lahendus patsientidele, kes ei saa oma päritoluriigis või piirkonnas kasutada konkreetseid tervishoiuteenuseid, sest need ei ole piisava kvaliteediga või on liiga kallid. Tänapäeval on raviturism üks kõige potentsiaalikumaid turismisuundumusi. Mitmed riigid on muutnud turunduskampaaniaid välismaiste patsientide ligimeelitamiseks. Siiski on veel osapoolte vahel segadused, kuna igas riigis ei ole välismaalastele selget ülevaadet, milliseid teenuseid osutatakse ja kuidas toimub patsientide registreerimine. (Aluculesei, *et al.*, 2021, lk 3)

Maailm on pidevas muutumises, sellega seoses muutuvad moed, trendid, inimesed, ettevõtted ja ka ravispaaturism. Tugeva lükke andis COVID–19 pandeemia, peale mida on inimesed ettevaatlikumad ja tegutsevad läbimõeldumalt kui varem. Lisaks on hakatud rohkem hoolitsema tervise eest, haigusi ennetades või tegeledes tagajärgedega. Viiruse ajal kehtisid ranged reeglid kogu maailmale, kus riigipiirid olid kord kinni, kord lahti või läbitavad vastavate nõuetega. Nimetatud periood andis tugeva hoobi turismisektorile, kus puutumata ei jäänud ka ravispaad. Arvukad sulgemised vähendasid 2020. aasta esimesel poolel turistide liikumist 65% võrreldes aasta varem sama perioodiga. (Beganović, *et al.*, 2021, lk 181)

Aluculesei jt (2021, lk 14) kohaselt nähakse ravispaaturismis tugevat vajadust pakkuda taastusravi COVID–19 läbipõdenud inimestele, mis oleks teisisõnu uute lahenduste elluviimine. Taastumisjärgse ravi kestva infrastruktuuri rakendamine õnnestuks siis, kui

ravispaad teeksid koostööd riikide tervishoiusüsteemiga eriti neis riikides, kus on traditsioon kasutada spaateraapiaid täiendavate ravimeetoditena erinevate haiguste ravis. Autorite Maccarone jt (2021, lk 2242) teooria põhiselt on tegu küsimusega, kas tervisekriisist on võimalik jagu saada kasutades pikkade traditsioonidega spaade abi. Lahendusena on nähtud ravispaasid, sest nende komponent on küllaltki eripärane ja tõhus. On olemas juba ka kuurorte, kes pakuvad COVID–19 taastumiseks spetsiaalseid programme.

Viiruse juhtumid on ülemaailmsed ja kasvavad, lisaks on peale pandeemiat surve all maailma meditsiini- ja majandussüsteem, mis on sunnitud otsima kulutõhusaimaid lahendusi. Siinkohal on nähtud lahendusena ravispaad just neis riikides, kus on pikaajaline tervishoiu- ja puhkekeskuste süsteem. Viiruse levik on üle kogu maailma loonud ruumi raviturismile, mis aitab COVID–19 patsiente (eelkõige hingamisteede taastumisprotsessis) ning samaaegselt ka riikide tervishoiusüsteeme. (Beganović, *et al.*, 2021, lk 181) Beganović jt (2021, lk 185) on seisukohal, et spaaturismil on siinkohal võimalus toetada tervishoiusüsteeme pandeemiajärgsel taastumisel, sest spaateraapiat peetakse väga kulutõhusaks. Sarnaselt on olukorrale lähenenud ka Maccarone jt (2021, lk 2242), kus autorid väidavad, et spaas on võimalik läbi aeroobsete harjutuste ja jõutreeningute mineraalvees parandada lihaste funktsiooni ja vähendada lihasvalu, mis on tekkinud peale viiruse läbipõdemist.

Shaw (2021, lk 247) mõtete kohaselt on hingamisteede taastusravil oluliseks abiks patsiendile kuumaveeallikad, kuid sama olulised on need ka ennetusel. Kuumaveeallikad kuuluvad ühtlasi taastuva energia alla, mis liidab ravivõimaluse ja kestlikkuse ühtseks. Säärane ravi stimuleerib immuunsüsteemi ja puhastab hingamisteed, mis on tõhusam pärast viiruse läbipõdemist. Samuti on autorid Maccarone jt (2021, lk 2242) ühisarvamusel, et ravispaas saavad olulist abi ka neuroloogia patsiendid, pakkudes neile protseduure peavalu, lühimälu, keskendumisraskuste ja ebakvaliteetse une kaebuste vastu. Ravispaad võivad kujutada endast haiglavälist alternatiivi traditsioonilisele taastusravile, võimaldades ravida kõiki viiruse järelmõjusid, väsimuse aspekte ning see omakorda vähendab survet haigla taastusravi üksustele, mis on suurema nõudluse tõttu ülekoormatud.

Viimastel aastakümnetel on näiteks nii Hispaanias kui ka mujal maailmas termalistika

ehk vesiravi uuringud soodustanud uue kontseptsiooni rakendamist. Praegune maailma olukord annab hüdroteraapiale ehk veeteraapiale justkui uue võimaluse. Lisaks on vajalik sätestada uued võimalused, mis kiirendaks tervenemist näiteks koroonaviirusest ja tegeleks tervise edendamise. Uus lähenemine on pannud ravispaad olukorda, kus tavateenustega koos on vaja ilu kui ka lõõgastus teenuseid. Termaalsektoris (termaal ehk kuumaveeallika vesi) on kajastatud COVID–19 pandeemiat, kui võimalust tõestada vee sanitaarset mõju ühiskonnale. Paljud spaad on pakkunud oma ruume ametivõimudele, et neid saaks kasutada koos meditsiiniseadmete ja konsultatsiooniteenustega pandeemiaga paremini toimetulekuks. (Shaw, 2021, lk 246)

Seoses trendide muutusega on võimalik erinevate autorite seisukohast täheldada, et inimeste arusaam mineraalvee tervendavast kasutusest on tõusnud ja seda hinnatakse üha rohkem. Ravispaade puhul on olnud algusest peale vee kasutamine oluline aspekt, sest vett saab kasutada mitmetel ravi eesmärkidel kui ka ennetusel. Vesi on üks taastuvatest energiaallikatest, mille ühendamisel COVID–19 taastusravi vajavate inimestega on suurem tõenäosus klientide ravimiseks kuid ka lõõgastusteenuste pakkumiseks. Nimetatud olukord on võimalik lähtepunkt koostööks ravispaa ja riigi vahel.

1.2. Ravispaade kestlikkuse mõjutegurid

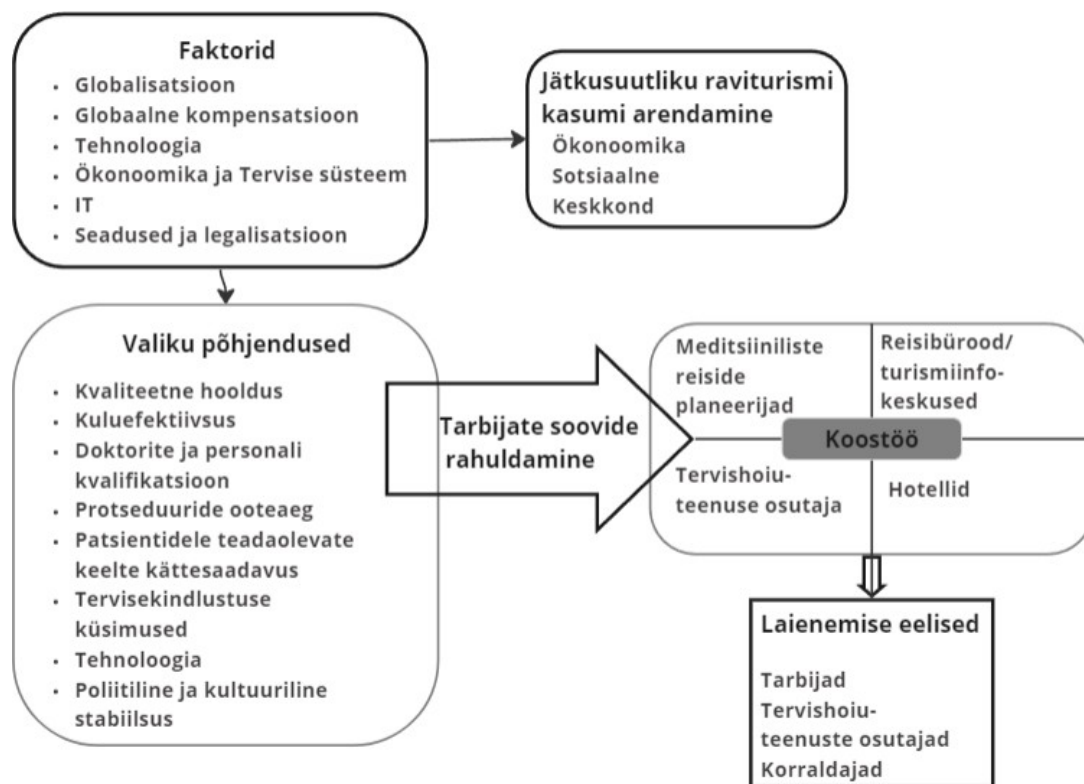
Järgnevas alapeatükis kirjeldatakse, mis tähendab ravispaade majanduslik, sotsiaalne, küllastajatega seonduv ja ökoloogiline kestlikkus. Samuti on antakse ülevaade nimetatud nelja kestlikkuse aspekti eesmärkidest, tulemustest ja oodatavatest tulemustest. Peatükki täiendab Lisa 1, milles eeltoodut illustreerib seonduv tabel.

Majanduslikust seisukohast lähtudes on optimaalsete tulemuste saavutamiseks raviturismi valdkonnas oluline tervishoiuteenuste osutajate ja turismiorganisatsioonide vaheline koostöö. Sellisel juhul tekiks võimalus kasutada koostöövõimalusi jätkusuutliku raviturismi arendamisel, kus suureneb kokkuvõttes ka patsiendi rahulolu. Koostöö on mõlema poole ühine tegevus, mis peaks põhinema vastastikusel kokkuleppel ja patsiendi soovidel, ühise mõistmise ja püüdluskontseptsiooniga. (Perkumiene, *et al.*, 2019, lk 2) Jätkusuutliku turismi kui ka raviturismi peamiseks teguriteks on globaliseerumine, riikidevaheline globaalne konkurents, tehnoloogiate mitmekesisus, erinevad majandus- ja tervishoiusüsteemid, kaasaegsed infotehnoloogiad ning poliitika ja õigusaktid. Arendamise eeliseid on võimalik hinnata majanduslike, sotsiaalsete ja keskkonnaalaste

küsimuste kaudu, panustades ühiskonna heaolule. (Perkumiene, *et al.*, 2019, lk 6)

Beganović jt (2021, lk 183) seisukohtadelt on ravispaad turistide seas populaarsed Baltimaades ning ka mujal maailmas. Peale pandeemiat on muutunud klientide maailmavaade, arusaam elust ja jätkusuutlikkusest kui ka tervisest ehk on tekkinud uus turismiprofiil, mida iseloomustab teadlikum ja nõudlikum reisija. Olukord on omakorda survestanud tööstusharu strateegiaid ümber mõtlema. Selleks, et muuta ravispaades olukorda majanduslikult kestlikumaks, on vajalik analüüsida ravispaas pakkumist turunõuete, turistide vajaduste ja soovidega kohanemise seisukohtadelt kaasaegsetele spaa-keskustele vastavalt. Analüüsimise jaoks on loodud otsuste tegemise mudel, mis tuvastab ravikuurortite eeliseid ja puuduseid. Otsuste tegemise mudelit on lõputöö autor põiminud koos kavandatud mudeliga (vt lisa 2), mille kummagi eesmärk on lahti selgitada kestlikkust läbi majanduse ja ökoloogia. (Beganović, *et al.*, 2021, lk 182). Xu jt (2023, lk 5) käsitlevad teadusuuringute muutujate ja meditsiinilise turismi arengu vahelisi seoseid, mis tähendab, et ravispaad on mõjutatud looduse ebatarviliku rikkumise poolt ning mõju avaldub teenuste kvaliteedis.

Autorid Perkumiene jt (2019, lk 2, lk 4) töid välja, et sotsiaalne tegur on üheks aspektiks raviturismi ja kestlikkuse vahelisel seosel. Raviturism on võimeline muutuma jätkusuutlikumaks, kui arendada ja majandada arvestades külaliste ja ravituristidega ning lähtuda ka teistest olulistest printsiipidest. Seda on võimalik saavutada näiteks läbi kogukonna kaasamise, ülekoormuse juhtimise, hooajalisuse vähendamise, hoolika planeerimise ja iga sihtkoha eripärasid arvestades. Sotsiaalset kestlikkust on võimalik seostada kultuurivarade, pärandi ja rituaalidega ning ka maastikuga. On oluline, et turism keskenduks võimalikule koostöö ja eelduste loomisele välispartneritega. Majandusliku ja ökoloogilise kestlikkuse saab omavahel ühendada siis, kui kaks ettevõtet teevad koostööd lähtudes kestlikkuse printsiipidest. Tervishoiuteenuste osutajate ja turismiorganisatsioonide vahelise koöperatsiooni planeerimisel on võimalik kasutada mudelit, mis aitab mõista kogu terviku toimimist ja eesmärkide saavutamiseks vajaminevate tegurite olemasolu (vt joonis 1). Mudeli arendasid välja autorid Dalia Perkumiene, Milita Vienazindiene ja Biruta Svagzdiene, mille peamine eesmärk on, et ravispaad ja haiglad ühenduksid strateegiliselt, jagaksid kogemusi, pakuksid kvaliteetseid teenuseid patsientidele, nende perekondadele ja külalistele. (Perkumiene, *et al.*, 2019, lk 7)

Joonis 1. Kestliku raviturismi kontseptuaalne mudel. Allikas Perkumiene jt 2019, lk 7 alusel

Mudel annab hea arusaama sellest, mille kõigega on seoses kooperatsioon. Erinevad tegurid, mis mõjutavad ettevõtete toimimist, sealhulgas globaalsed, tehnoloogilised ja poliitilised viivad omakorda erinevate valikute motiivideni välja. Sinna alla käivad kvaliteet, hind, töötajaskond, tehnoloogia, suhtlus tervisekassaga ja ka ooteaeg. Ehk kõik relevantseid tegurid ja nendest tekkinud tõuked viivad selleni, kui rahul on külastaja. (Perkumiene, *et al.*, 2019, lk 7)

Pessot jt (2021, lk 2) andmetel viitavad paljud allikad raviturismi tugevdamisele läbi loodusvarade. Naturaalsed varad on definitsiooni järgi mõeldud hõlmama sihtkoha füüsilisi tunnuseid (mäed, järved, jõed, meri, metsad) kui ka nendega seotud kõrvalsaadusi (kohalikud toiduained ja ravimid). Toonitatakse ka seda, et loodusvarad on heaolu parandamiseks kui ka sihtkoha maine kujundamisele äärmiselt olulised. Selgitades olukorda Xu jt (2023, lk 4) autorite seisukohtadest, mõjutab ravispaasid probleem läbi looduse ebatarviliku rikkumise, mis omakorda avaldab mõju teenuste kvaliteedis. Antud probleemi analüüsimiseks on kasutatud mudelit (vt lisa 2), millega on võimalik tuvastada nimetatud tegurite otseseid ja kaudseid mõjusid raviturismi arengule. Lisaks on

kajastatud, kui tihedas kontaktis on tegurid raviturismi arendamisega.

Taastuvad energiaallikad võimaldavad raviturismimajandusele alternatiivseid kasutusvõimalusi ehk energiakasutus ei ole väga suur ja paljud väikesemahulised rajatised suudavad rahuldada ettevõtte vajadused taastuveni energiaga. Kestlikkus on seotud süsihappegaasi ja selle tekkimisega. Süsihappegaasi on võimalik vähendada, kuid täielikult ära kaotada ei saa. Vähendamise üheks väljundiks on taastuvate energiatega kasutusele võtmine või suurendamine. Turism kui tugisammas kõigi maailma riikide majanduses on saanud taastuvate energiaallikate ja energiakasutuse tasakaalu seadjaks ning koordineeritud arengu tööstusharuks, sest inimeste huvi turismi ja vaba aja veetmise suunas on järk-järgult muutunud. Kiire kasv toimub inimtegevuse, sotsiaalteenuste ja energiavajaduse laienemise arvelt ning toob kaasa mitmeid keskkonnaprobleeme ja suuri süsinikdioksiidi heitkoguseid. (Shan. & Ren, 2023)

Uuringud on näidanud, et turismisektor, sealhulgas ka raviturismisektor ei saavuta enne vähesed CO₂ heitega arengut, kui sektor ei võta kasutusele taastuvaid energiaallikaid. Sest traditsioonilise fossiilenergia kasutamisega on tööstusel palju sotsiaalseid kulusid, mis mõjutavad majanduse arengut läbi fossiilenergia põletamise. (Shan. & Ren, 2023) Taastuveni energiatega kasutuselevõtt sektorites ei tähenda ainult süsinikoksiidi vähendamist, vaid kasvatab inimeste teadlikkust keskkonna hoidmisest, soodustab identifitseerumist kohaliku traditsioonilise kultuuriga, tõstab elukvaliteeti ja aitab elanikele luua töökohti. Kuna säästev turismikett sisaldab mitut majandusharu, võib see aidata edendada piirkonna erinevate tööstuskarude terviklikku ümberkujundamist jätkusuutlikumaks. (Yuedi, *et al.*, 2023, lk 1)

Lähtudes peatüki alguses mainitud neljast olulisest aspektist on tulnud välja, kui tihedalt on need seotud kestlikkusega koostöö kui ka majanduse tasanditel. Klientidel on välja arenenud uued ootused ja vajadused, mille analüüsimiseks ja soovide rahuldamiseks on oluline lähtuda turust ja pakutavatest võimalustest. Uute väljakutsete osas on teaduskirjandus leidnud lahenduse loodusallikates. See viib omakorda kõikide ahelate põimimiseni.

1.3. Ravispaade küllastajate ootused, vajadused ja soovid

Küllastajate alapeatükis antakse ülevaade, kuidas on muutunud ravispaade klientuuri

ootused ja soovid ning miks soovitakse raviteenuste kõrvale üha enam heaoluteenuseid. Kajastatud on ka varasemad uuringud ning millised on külastajate peamised vajadused. Alapeatükki täiendab Lisa 3, kus on kajastatud ravispaade trendid 2024, mis põimib ühte klientide muutuvad vajadused koos areneva ja muutuva keskkonnaga.

Smith (2015) selgituste kohaselt on uue tarbimisturu vajadus ja selle tekkimine on seotud patsientide vananemisega. Läbi aktiivsete kaupade ja teenuste tervishoiu- ja sotsiaalkindlustusametite tõhusus suureneb, mis suurendab ka nende kestlikkust. Raviturismisektor pakub paranemisvõimalusi tervishoiuteenuste abil, mis ühtlasi peaksid tugevdama ka turistidele suunatud personaalseid teenusepakkumisi. Nimetatud lähenemist on võimalik kasutada sisepiirkondade kui ka väljaspool hooaega pakutavate teenuste suurendamiseks.

Baltikumi lõikes kaheksa aastat tagasi, oli külastajate seas kõige populaarsem sihtkoht Pärnu, mida tuldi külastama Soomest, Venemaalt, Rootsist, Lätist ja Saksamaalt. Järgnevalt on esitatud nende külastajate vajadused (Smith, 2015):

- soomlased: tervislik toit, sporditegevused ja -üritused, tervislik puhkus koos perega, ökoloogilised ja orgaanilised toorained;
- rootslased: tervislik puhkus läbi heaolu ja orgaanilise söögi;
- venelased: värske ja orgaanilise toit, värske õhk ja puhas vesi;
- sakslased: tervis läbi looduse;
- lätlased: tervislik puhkus kombineeritud aktiivse puhkusega.

Ljubisavljević & Leković (2020, lk 218–219, 221) kohaselt veel mõned aastad tagasi olid turistid fookuseerinud oma tähelepanu kvaliteetsele toodetele ja kõrgetematele kvaliteedi- ja tervisealastele nõuetele. Mis tähendab, et turistid soovisid rahuldada oma füüsilisi, sotsiaalseid ja vaimseid vajadusi, tehes seda läbi jätkusuutliku turismi ning tervishoiuteenuste. Raviturism on seotud inimeste tervise, haiguste aspektidega ning ka elukvaliteediga, mida määravad füüsilised, keemilised, bioloogilised, sotsiaalsed, psühholoogilised ja esteetilised keskkonnategurid. Neil on otsene või kaudne mõju inimeste tervisele ja heaolule. Maailma üha suurenev globaliseerumine ja majanduslikult tugevate riikide elanikkonna vananemine, kiire ja stressirohke elustiil ning turismi arendamine mõjutavad vajadust läheneda terviseturismile täiesti uuest vaatenurgast. Mõnda aega tagasi oli külastaja liikumine seotud väljasõiduga kõige arenenumatesse

riikidesse, kus on parim tehnoloogia. Tänapäevaks on liikumise suund vastupidine.

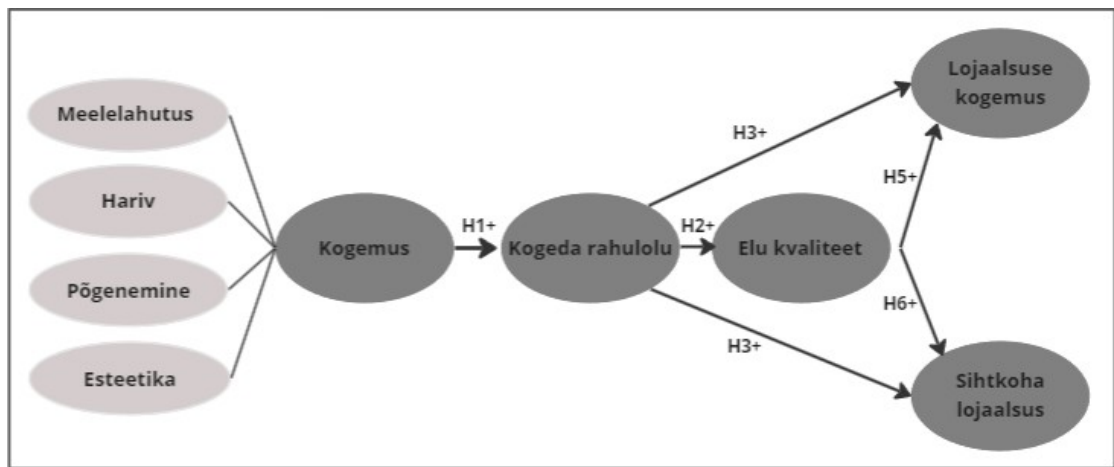
Ameerika Ühendriikides on meeste ravispaade külastatavus viimase kahe aastaga langenud. Ravispaasid külastavad naised kogevad teenuseid vananemisvastasel eesmärgil. Eksperdid arvavad, et Ühendriikides tuleb see aeg meestelgi, kuid läheb veel natukene aega. Lisaks raviteenustele on populaarsed iluprotseduuridest Botox ja täitesüstid, kuid nendega konkureerivad süstitavad ravimid. Patsiendid usaldavad neid kõige rohkem, mis teevad tooted tootjatele ning edasimüüjatele väga tulusaks. Kui arst ei ole parasjagu kättesaadaval, kaldub suur roll meditsiiniõele, sest ka nemad saavad vajalikke süste ja ravimeid patsiendile manustada. (Kronemyer, 2018) Autorite Ljubisavljevic ja Lekovic (2020, lk 221–222) kohaselt, on uus millennium toonud uued soovid, vajadused ja eelistused. Klientide motiivide suundumused muutuvad, inimeste puhkevajadus suureneb, elanikkond vananeb ja suurenevad finantsvõimalused puhkuseks. Lisaks on klientide teadlikkus suurenenud ennetamise olulisust, looduslike ravimite kättesaadavus on suurem ning ravimeetodeid ja abinõusid üha rohkem. Populaarsust koguvad täiendavaid komponendid ravispaades: kaalulangetusprogrammid, vabaaja veetmine ja suitsetamisest loobumise programm. Selgitades, on kaasaegsed suundumused toonud kaasa mitmekesiste ravispaaturismi toodete loomise ja pakumise täiustamise.

Selgitades autorite (Szromek & Wybranczyk, 2019, lk 6) uuringut, saab klientide probleeme lahendada ning nende väärtusi rahuldada läbi toodete ja teenuste väärtuspakkumise konkreetsetele kliendisegmentidele. Välja toodud on ka põhjused, miks kliendid eelistavad ühe ettevõtte pakumisi konkurentidele. Poolas viidi 45 spaas interneti vahendusel läbi küsitlus, küsimustik 35 punktiga saadeti 810 külalisele (vanuses 30–65), kellest vastas 753. Vastanute seas oli naisi 73,4% ja mehi 26,6%. Enamus vastajatest 79% oli spaas arsti järelevalve all ehk nad olid saamas meditsiinilist ravi, 21% ei külastanud spaad ravi eesmärgil. Andmekogujad uurisid spaa küllastajate arvamusi ja tutvusid potentsiaalsete klientide ootustega ning küsiti viimase kümne aasta kogemuste ja vajaduste kohta. Vastanute hulka kuulusid ka kliendid, kes ei olnud ravispaas käinud ehk uuriti põhjuseid millised ja miks on nende ootused. Uuringust tuli välja, et kõige rohkem on muutunud viimase kümne aasta jooksul väärtuse komponent, mida ettevõtte pakub oma klientidele. See ei ole enam lihtsalt ravi koos majutus- ja toitlustusteenusega vaid uuteks väärtusteks on terapeutilised ja vabaaja teenuste mõjud.

Peamiseks põhjuseks, miks ravispaasse jääda on uuringu põhjal ravivajadus, kuid ka lõõgastusteenused, mis hõlmavad stressi leevendamist, iluprotseduure, kaalulangetamist, kehalise vormi tõstmist ja sportimist ning ennetavaid ja tervist tugevdavaid hoolitsusi. Lisaks on patsientidele oluline ka integreerumine teiste patsientidega, kellel on sarnane tervis, elustiil, sotsiaalne olukord, huvid ja viis veeta vaba aega ehk lihtsamalt öeldes, kellel on sarnane elu ja huvid. Vastanud tõid välja ka selle, et lõõgastumiseks on oluline oskus argielu kõrvale jätta. (Szromek & Wybranczyk, 2019, lk 7–8)

Hispaanias kahes spaas on läbi viidud kvantitatiivne uuring, kus koguti andmeid läbi koolitatud intervjuerijate. Nemad võtsid ühendust inimestega läbi isiklike võrgustike ning edasisel uurimisel kasutati lumepalliteooriat. See tähendab, et esimene küsitletav soovib järgnevat küsitletavat ja nõnda edasi. Küsitlused viidi läbi telefoni, videokõne teel peale intervjuu aja kokkuleppimist. Intervjueritavaid oli 810, vanuses 20–60 ja rohkem ning naised ja mehed oli võrdselt. Intervjueritavad pidid valima heaolu ja tervise/meditsiiniliste põhjuste vahel. Küsimused jagunesid kuude erinevasse plokki: tulemuslikkuse ootus, jõupingutuste ootus, sotsiaalne mõju, nauding, ärritus, ostu kavatsus. Vastuste analüüsimisel ei selgunud märgatavaid erinevusi heaoluturisti ja ravituristi eripärades varasemalt väljatoodud kuue teguri lõikes. Mõlemale grupile oli kõige olulisemaks teguriks tulemuslikkuse ootus, mis avaldas statistikas mõju ka ostu kavatsuses ehk nad soovivad saada teenust vastavalt hinnale ning loodavad selle tervendavale mõjule. (Pelegrin-Borondo, Araujo-Vila, & Fraiz-Brea, 2020, lk 7)

Shaw (2021, lk 248) on toonud välja, et traditsioonilistest patsientidest on saanud kliendid, kes ei soovi kasutada ainult mineraal-meditiinilist vett, vaid neil on nõudlus ka teistele hoolitsustele, mis ei ole seotud ainult mineraalveega. Patsientide suhe ravispaadega on muutunud, mis tähendab, et traditsioonilised mineraalvee spaad on kaugemal uutele mittemineraalvett kasutavatele spaadele. Ehk järk-järgult on kadumas traditsiooniline meditsiiniline funktsioon termaalsete protseduuride osas, mis viib selleni, et inimesed veedavad ravispaas aega üha vähem. Füüsilisel kokkupuutel veega on lõõgastav jõud, mida kõige rohkem tunneb näiteks sukeldumise ajal, mis on tingitud keha kaalu puudumise tundest. See vähendab inimestel stressi ja rutiini ning asutust külastades saavad kliendid teada vee kasulikest omadustest ning ka erinevatest kasutusalaadest. Selleks, et klient jääks asutust külastama, peab külastus pakkuma talle head kogemust kui ka rahulolu ja lõõgastust. (Campon-Cerra, *et al.*, 2020, lk 4)

Joonis 2. Kliendi kogemuse ja rahulolu teoreetiline mudel. Allikas: Campon-Cerra jt (2020, lk 6) alusel

Eelmise lõigu selgitamiseks on lisatud joonis 2 kliendi kogemuse ja rahulolu kohta. Joonisel on kajastatud, millised tegurid aitavad kaasa kogemuse ja rahulolu kujunemisel ning mis on omakorda seotud elukvaliteedi ja lojaalsusega. Lisatud mudel on heaks materjaliks kliendi vajaduste rahuldamise elluviimiseks.

Kokkuvõtvalt on võimalik tõdeda, et ravispaaade külastajate puhul on oluline lähtuda kliendile mõeldud väärtuspakkumisest, termaalvee ja mineraalvee kasutusest, ning võimalustest pakkuda lõõgastavat ja tervendavat emotsiooni. See omakorda ajendab kliente ravispaaadesse tagasi pöörduma. Kogutud informatsiooni põhjal alustati eeltööd uuringu läbiviimiseks, millest räägib täpselt järgnev peatükk.

2. EESTI RAVISPAADE KESTLIKU ARENGU VÕIMALUSED

2.1. Ülevaade Eesti Spaaliitu kuuluvate ravispaaade tegevustest

Järgnev alapeatükk annab ülevaate Eesti Spaaliidust ning sinna kuuluvatest ravispaaadest ja nende tegevustest. Kirjelduses on mainitud iga ravispaaade asutamisaasta ning olulisem

informatsioon teenuste ja hoolitsuste pakkumiste kohta. Peale selle on välja toodud ka olulised lisateenused, mis on kasuks ravi edendamisel spaas ja patsiendi tervise analüüsimisel. Alapeatükki täiendab Lisa 6.

Eesti Spaaliit on asutatud 6. novembril 1996. aastal. Spaaliidu tegevuse eesmärgiks on taastusravi, kehahooldus- ja lõõgastusteenuste arendamine. Avalikkusele nende teenuste olulisuse teadvustamine teenuseid pakkuvate juriidiliste isikute ühiste tegevuste kaudu. Lisaks taastusraviga tegelevate juriidiliste isikute ühiste huvide realiseerimine ning taastusravi kui meditsiinilise teenindamise olulise osa teadvustamine nii riigiorganitele kui ka elanikkonnale. (Tegevusaruanne 2022, 2024)

Tänasega on Eesti Spaaliidus 17 liiget, millest 7 on ravispaad ja 10 spaad. Spaade kategooriad jagunevad: 1. kategooria ja 2. kategooria spaaks. Ravispaad ehk 1. kategooria spaad omavad tegevusluba haiglavälise arstiabi osutamiseks ning pakuvad vastavalt oma spetsiifikale eelkõige mitmekesiseid taastusravi-, ravitoitlustus- jt ravispaateenuseid (nt ravimassaaž, ravivõimlemine, vesiravivõimlemine jms). Spaa- või heaoluspaad ehk 2. kategooria spaad pakuvad vastavalt oma spetsiifikale mitmekesiseid hooldus-, lõõgastus- jt spaateenuseid. (Eesti Spaade kategooriad, *n.d.*) Heaoluspaad kontseptsioon eeldab väga kõrget kvaliteeti ja teenindustaset, personaalset teenindamist, mitmekesist spaateenuste valikut ning orienteeritust vastavatele sihtrühmadele, seega saab heaoluspaaks pürgida alates kolmetärni nõuetest. Kõikide kategooriate puhul omistatakse tunnustus juhul, kui spaad vastava kategooria nõuded on täidetud (vt lisa 4). Eestis on 2024 aasta seisuga seitse ravispaad, milleks on: ESTONIA Medical Spa & Hotel, Narva-Jõesuu Medical Spa, Tervis ravispaahotelli ravi- ja spaakeskus, Värskas sanatoorium, Toila SPA Hotell, Taastusravikeskus Viiking ja Fra Mare Thalasso Spa.

Kõige vanem ravispaadest on ESTONIA Medical Spa & Hotel, kus spaatraditsioonid ulatuvad aastasse 1838. ESTONIA pakub endas rohkem kui 100 raviprotseduuri, ilusalongi, buffet restorani ning panoraamikohvikut. Ravispaad on spetsialiseerunud luu- ja liigeshaiguste ennetus- ja taastusravile. (ESTONIA Medical Spa & Hotell, *n.d.*) Narva-Jõesuu Medical Spa alustas tööd aastal 1876, kui linna ehitati esimene vesiravila ning algas kuurortlinna ajastu (Narva-Jõesuu Medical Spa, *n.d.*). Aastast 2013 tegutseb hoones Balti riikide suurim Detox ja kaalulangetuse keskus (*n.d.*). Asutuses on kolm tervisekeskuse osakonda, füsioteraapia osakond, vesi- ja mudaravila osakond ning lisaks

liikumisravi basseinis. Teenusena on eriline veel ka laboratoorne vereanalüüs, mida on võimalik valida 11 erineva analüüsi seast. (Laboratoorne vereanalüüs, *n.d.*)

Pärnus on teiseks ravispaaks Tervis ravispaahotell, mis on üle 50 aasta pakkunud professionaalset kuurortravi. Tervises on võimalik peatuda pikemalt kui ka lühemalt, abi pakutakse krooniliste tugi- liikumissüsteemi ja südame-veresoonkonna haiguste, krooniliste nahahaiguste, ülemiste ja alumiste hingamisteede põletike ning allergiliste haiguste puhul. (Tervis ravispaahotell, *n.d.*) Ravispaa Värskas sanatoorium annab võimaluse lõõgastavaks ja taastavaks ravipuhkuseks privaatseks kui ka pere või sõpradega. Kaasaegne kuurortravi on suunatud tervise säilitamisele ja haiguste ennetamisele, et hoida kontrolli all krooniliste haiguste ägenemisi ning parandada töö- ja tegutsemisvõimet. (Värskas Kuurortravikeskus, *n.d.*)

Toila SPA Hotell avati 1990 ning renoveeriti 2005 aastal. Ravispaa pakub mitmeid teenuseid, raviprotseduure ning lisaks on olemas ka diagnostikakeskus (vereanalüüsid ning ultraheliuuringud). Lisaks on Toilas ka vee- ja saunakeskus ehk teisisõnu termid. (Toila Spa Hotell, *n.d.*) Kõige noorem ravispaa on Fra Mare Thalasso, spaa avas ukseid aastal 2006, kuid Fra Mare avas ukseid juba 1997. Fra Mares pakutavad hoolitsused pakuvad leevendust liigese- ja närvihaigustele ning aitavad ka üldise väsimuse ja stressi vastu. (Fra Mare Thalasso Spa, *n.d.*) Seitsmendaks ravispaaks Eestis on Taastusravikeskus Viiking aastast 1993 (viimane korpus valmis aastal 2012), mis pakub klassikalisi taastusraviprotseduure: erinevaid massaaže, vesiravi, liikumisravi, elektriravi, soojus- ja külmravi. (Taastusravikeskus Viiking, *n.d.*) Lisaks taastusraviprotseduuridele pakub Viiking ka terviseuuringuid. (Viiking Spa Hotel, *n.d.*) Vestlusest Aire Tofferiga tuli välja (vt lisa 5), et ravispaad on väga suured energiatarbijad, kuid nad on ka vägagi innovaatilised. Turul kasutatavad võimalused on enamasti kasutusele võetud- sooja vee tagasisuunamine küttesüsteemidesse; kuhu võimalik, on paigaldatud päikesepaneelid; sorteeritakse jäätmeid ning järgivad Rohelise Võtme reegleid. Igapäev tegeletakse sellega, kuidas tegutseda ökonoomsemalt ning turismisektoris ei olegi enam võimalik vastupidiselt käituda.

2.2. Uuringu kirjeldus

Käesolevas töös läbiviidud uuringu eesmärgiks oli leida vastused lõputöö

uurimisküsimustele. Uuringuga sooviti välja selgitada, millised on Eesti Spaaliitu kuuluvate ravispaade põhilised majandusliku, külastajatega ja teenustega seonduvad, sotsiaalse ja ökoloogilise keskkonna kestlikkusega seonduvad probleemid. Uuringu teiseks oluliseks sihiks oli vastuste leidmine, millised on Eesti Spaaliitu kuuluvate ravispaade majandusliku, külastajatega ja teenustega seonduva, sotsiaalse ja ökoloogilise kestlikkuse edendamise võimalused.

Uuringu sisulisel ettevalmistamisel tugineti kolmele varasemale uuringule. Esimeseks oli kvalitatiivne uuring, mis viidi läbi Horne jt (2023) poolt, mille eesmärgiks oli välja selgitada, miks arstid otsivad vastastikku toetust ja kuidas selline teenus võiks rahuldada abi otsivate arstide vajadusi. Uuring toimus Norras aastal 2020, 12 doktori seas vanuses 20–40 eluaastat. Uuring teostati videokõnena või telefonikõnena kuna näost-näkku kohtumisi oli doktorite toheda graafiku tõttu keeruline planeerida. Intervjuude pikkuseks oli 50–90 minutit. Doktorid olid spetsialiseerinud järgmistele erialadele: perearst (5), kirurg (1), labori meditsiin (2), psühhiaatria (1) ning sisehaigused (3). Statistilistest näidetest saab välja tuua veel ka töökogemuse aastates: 0–10 aastat (4), 10–20 aastat (5), 20–30 aastat (1) ja 30+ aastat (2 vastanut).

Teine uuring viidi läbi Prantsusmaal uurijate Dupuy jt (2023) poolt, mille sihiks oli analüüsida spaa arstide suhteid, et rõhutada nende rolli teabe edastamisel teistele sidusrühmadele, eriti spaajuhtidele. Uurijad kasutasid sotsiaalvõrgustiku analüüsi meetodit (SNA) lumepallandmete kogumise teel. Intervjueeritavateks olid töölised, kes töötavad thalasso- ehk vee teraapias (spaajuhid, spaa arstid, valitud kohalikud omavalitsuse inimesed ja avaliku halduse töötajad). Intervjueeritavate olulised andmed uuringus olid nimi, vanus ja professionaalne informatsioon (töökogemuse kestus spaas; organisatsiooni nimi, kus intervjueeritav töötab; organisatsiooni tegevus ja liik; intervjueeritava staatus organisatsioonis; välja tuua, kas intervjueeritav töötab ühes või mitmes kohas). Uuringumeetodiks oli kvantitatiivne meetod, kus kasutati lumepalliteooriat.

Kolmandaks uuringuks lõputöö uuringu ettevalmistamisel kasutati Szromek (2021) aastal Poolas spaajuhtide seas läbiviidud uuringut. Uurimisküsimuseks oli, kuidas saavad turismi- ja meditsiiniettevõtted toetada tervishoiusüsteemi ja vähendada COVID–19 pandeemia negatiivset mõju. Uuringuid oli kaks: primaarne uuring- kognitiivne objekt,

süvaintervjuud, vastused koguti telefoni teel pandeemia mõju tõttu; intervjueeritavateks olid spaajuhid; 11/30 ettevõttejuhist keeldus intervjuus osalemast, 19/30 olid nõus osalema; küsimustik koosnes seitsmest erinevast alagrupist; sekundaarne uuring koosnes koroonaviiruse olukorra analüüsist, mis on koostatud teisejärguliste andmete põhjal Poolas.

Tuginedes eespool välja toodud kolmele uuringule valmistati ette lõputöö uuringu sisuline alus. Andmete kogumiseks kasutati kvalitatiivset uurimismeetodit läbi poolstruktureeritud intervjuu. Kvalitatiivne uurimismeetod on suunatud avastamisele, mõistmisele ja konstrueerimisele. Seda kasutatakse, kui teema või nähtuse kohta on vähe teada ning eesmärgiks on mõista ja tõlgendada inimeste kogemusi ja vaateid. Genereeritakse uusi hüpoteese ja teooriaid. (Johnson & Christensen, 2012, lk 33–37) Poolstruktureeritud intervjuu antud töös selgitab andmete kogumismeetodit, mis tulenevad kahe inimese vahelisest suhtlemisest ehk küsimuste esitamisest ja vastamisest. Keskendutud on konkreetsele teemale ja küsimused esitati vastavalt protokollile. (Dolczewski, 2022, lk 2) Andmete analüüsimisel kasutas töö autor juhtumiülest ehk horisontaalset analüüsi. Strateegia eesmärk on võrrelda kõikide intervjueeritavate kogemusi ja tuvastada nende vahel ühiste oluliste väidete kategooriad. (Ayres, *et al.*, lk 874)

Uuringu eesmärgist lähtuvalt moodustati sihipärane valim sõltuvalt uuringu eesmärgist, milleks olid Eesti Spaaliitu kuuluvad ravispaad. Kuna uuring viidi läbi koostöös Eesti Spaaliiduga, aitas Eesti Spaaliidu juht Aire Toffer lõputöö autori intervjueeritavatega kokku viia. Seda läbi Exceli tabeli, mida jagas Aire Toffer ravispaade intervjueeritavatega. Tabelist sai iga intervjueeritav valida endale sobiva kuupäeva ja kellaaja etteantud variantide seast. Ravispaas ESTONIA Medical Spa & Hotel juhiga ei õnnestunud sobivat intervjuerimise aega kokku leppida. Valimisse kuulusid kuuest ravispaast juhatajad, müügijuhid ja üks meditsiinosakonna liige, kuna nemad puutuvad kokku kõige rohkem ravispaade arengu ja kestlikkusega (vt tabel 1). Intervjuu koosnes 15 küsimusest, mis olid jaotatud viiete erinevasse teemaplokki (vt lisa 7). Küsimuste koostamisel tugineti erinevatele teoreetilistele käsitlustele (vt tabel 2). Lihtsustamiseks kasutab autor ravispaadele koodi „R.1“, „R.2“ jne ning intervjueeritavatele vastavalt „I.1“ ja „I.2“.

Tabel 1. Uuringu valim

Kood	Ravispaa	Kood	Intervjueeritava ametikoht
R.1	Narva-Jõesuu Medical Spa	I.1	Tegevjuht
R.2	Tervis ravispaahotell	I.2	Juhataja
R.3	Värskas sanatoorium	I.3	Juhataja
R.4	Toila Spa Hotell	I.4 I.5	Meditsiinosakonna juhataja Müügiosakonna juht
R.5	Fra Mare Thalasso	I.6	Juhataja/turundus
R.6	Viiking Spaas Hotell	I.7 I.8	Tegevdirektor Müügijuht

Kokku viidi läbi neli üksikintervjuud ja kaks paarisintervjuud, mis ka salvestati. Kaks intervjuud viidi läbi Pärnus kohapeal (Viiking Spaas ja Tervis ravispaas), ülejäänud neli toimusid ZOOM keskkonna vahendusel. Intervjuude kestvuseks oli keskel läbi üks tund ja 15 minutit, arvestatud oli ühe tunni ja 30 minutiga. Pärast intervjuude läbiviimist lindistused transkribeeriti.

Esimene intervjuu teemaplokk, majanduslik kestlikkus, kirjeldab ravispaade koostöö olulisust tervishoiuteenuste osutajate ja turismiorganisatsioonide vahel. Läbi koostöö tekib rohkem võimalusi raviturismi arendamiseks ning suureneb seeläbi patsiendi rahulolu. Koostöö eelduseks on ühine mõistmine ja püüdluskontseptsioon. (Perkumiene, *et al.*, 2019, lk 2) Teine teemaplokk on küllastajatega seonduv ehk oluline on analüüsida spaa pakkumist turunõuete, turistide vajaduste ning soovide kohanemise seisukohtadelt kaasaegsetele spaa-keskustele. Seda seetõttu, et klientide maailmavaade peale pandeemiat on muutunud ning arusaam ja populaarsus kestlikkusest tõuseb üha enam. Ehk tekkinud on uus turismiprofiil, mida iseloomustab teadlikum ja nõudlikum klient,

mis on omakorda survestanud turismiharu strateegiaid ümber mõtlema. (Beganović, *et al.*, 2021, lk 182–183)

Kolmas teemaplokk on sotsiaalne kestlikkus, mida seostatakse kultuurivarade, pärandi ja rituaalidega ning ka maastikuga. Seda on võimalik saavutada läbi kogukonna kaasamise, ülekoormuse juhtimise, hooajalisuse vähendamise, hoolika planeerimise ja iga sihtkoha eripärasid arvestades. Sotsiaalne aspekt selgitab ravispaade arengut järgmiselt: raviturismiharu on võimalik muuta jätkusuutlikumaks, kui arendada ja majandada arvestades külaliste ja ravituristidega. Oluline on ka, et turism keskenduks võimalikule koostööle ja eelduste loomisele välispartneritega. (Perkumiene, *et al.*, 2019, lk 2)

Ökoloogiline kestlikkus ehk neljas plokk selgitab ravispaade arengu tugevat sidusust loodusvarade kasutamisega. Lisaks on loodusvarad heaolu parandamiseks ja sihtkoha maine kujundamisele väga olulised. (Xu, *et al.*, 2023, lk 5) Taastuvad energiaallikad võimaldavad turismimajandusele alternatiivseid kasutusvõimalusi. Mooney jt (2022) kohaselt on inimeste huvi köitnud keskkonnasäästlikkus üha enam ning nad uurivad aktiivselt jätkusuutliku arengu teed, seega turism tasakaalustab majanduslikku arengut ja keskkonnakaitset (Shan. & Ren, 2023). Viimaseks ehk viiendaks teemaplokkiks on areng, kus on küsitud arengustrateegiate kohta ning esitatud on mõlemad uurimisküsimused. Autori Szromek (2023, lk 4,5,18) teooriast tuli välja arengustrateegiate olulisus uuringuks kasutatavate allikate kogumisel. Lõputöö temaatikaks on ravispaade areng, mistõttu on väga olulisel kohal ravispaa arendamisel ka arengustrateegiad, nende koostamine ning neist kinni pidamine.

Intervjuude käigus on lähtunud küsimuste etteantud järjekorrast, millest kujunes vestlus, mille esitatud andmed kuvatakse järgnevas alapeatükis. Viie teemaploki sidusus annab eelise püsida kestliku arengu temaatikas ning iga intervjuueeritav oskas lisada vastusena ka seni teadmata fakte ja anda natuke ülevaadet ka ajaloost.

2.3. Uuringu tulemuste analüüs

Järgnevalt esitatakse uuringu tulemusi, mis on analüüsitud läbi salvestuste transkribeerimise. Autor kasutas transkriptsiooni meetodit selge ülevaate saamiseks intervjuust, peale mida sorteeriti välja olulisem. Esimese teemaplokkis, majanduslik

kestlikkus, antakse ülevaade ravispaade koostööst tervishoiuteenuste asutustega, majanduslikust kestlikkusest ja kriisiolukorras talitlemisest.

Intervjuudest on tulnud välja ravispaade suur tahe teha koostööd tervishoiuteenuste asutustega, näiteks haiglaga. On näidatud üles suurt huvi koostöö tegemiseks, kuid riigipoolne seisukoht on, et spaa ei ole meditsiiniline asutus. Kuuest intervjuust viies selgus, et ravispaad on valmis ja soovivad Tervisekassaga koostööd teha. R.6, I.7 tõdes, et kui haiglatesse hakati rajama taastusravikeskuseid, oli see ravispaadele üllatus, sest see oleks olnud haiglate ja ravispaade koostöö koht, kuna taastusraviarstid oleksid võinud suunata patsiente ravispaadesse. R.1, I.1 selgitas, et ravispaa ongi see koht, mis on enne haiglat. Kui inimene käib tihedamini ravispaas, on väiksem tõenäosus, et ta haiglasse jõuab. R.2, I.2 vastus erines teiste poolest, sest intervjuueeritav mainis arstide ja spetsialistide vähesust Eestist ehk ümberjuhtimine toimiks siis, kui spetsialiste oleks võtta, aga ka riiklikus süsteemis ei ole, sest Eestis on neist puudus. Kõikide intervjuueeritavate vastustest kumas läbi, et kogu tervishoiusüsteem võiks jõuda arusaamiseni, kui oluline on tegeleda ennetava raviga.

I.6 arvates on ravispaa majanduslikult kaua kestev siis, kui ennetusravi või krooniliste haiguste eest hoolt kandmine on inimese enda asi. I.3. vastas: „Tegelikult siin mingisugust väga keerulist valemit ei ole, tuleb teha seda, mis oskad ja milles oled hea“. Selgitades veel, et tema usub koostöösse teadusasutustega ja uuringud annavad meile selle tarkuse ja teadmise, kas krooniliste haiguste ja põletike baasi saab lühendada. R.4, I.4 ja I.5 on andnud sarnase vastuse ka ettepanekuga, kui inimene panustab oma tervisesse, siis riik ehk Tervisekassa võiks kompenseerida mingi osa. Nende panus R.4.-sse on olnud aparatuuri uuendus, koolitused töötajatele ja õppereisid teistesse Euroopa ravispaadesse. Viimase väite tõi välja ka I.7.

Neli ravispaad kuuest (R.3, R.4, R.5 ja R.6) on seisukohal, et COVID–19 sarnase viiruse uuesti tekkimisel, ei panda ravispaasid kinni. I.6, I.7 ja I.8 olid samadel seisukohtadel, et tegu oli paanikakäitumisega. I.1 selgitas, et küsimus on usalduses ehk kui ravispaadel on füsioteraapia/ambulatoorse ravi litsents, siis võiks riik ravispaasid rohkem usaldada ja neid mitte uuesti kinni panna. I.2 meelest pandaks ravispaad uuesti kinni, kui on tegu inimeselt inimesele nakkuva viirusega. R.2 oli võimalus olla pandeemia ajal abiks kuna neil oli olemas piisav meditsiinipersonal ja Tervisekassaga lepingu sõlmimisel võimaldati

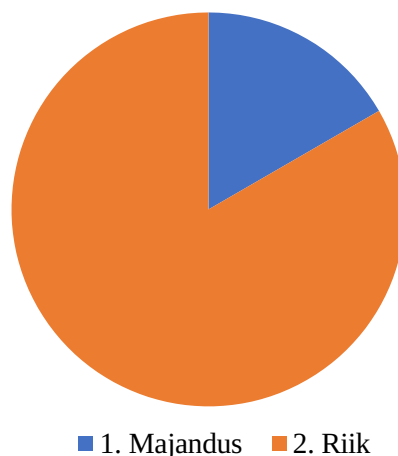
asutuses vaktsineerimist. Kriisiolukorra teenuste pakkumisega ei saaks kaasa minna R.1 ja R.6 sest neil ei ole piisavalt meditsiinipersonali.

Esimese teemaploki intervjuu vastustest selgus, et ravispaad tahavad väga koostööd teha Tervisekassaga, kuid riik ei võta neid veel usaldava koostööpartnerina. Hea lahendus ravispaadele oleks riigi poolt tulev kompensatsioon inimese tervise parendamiseks. Lõviosa intervjuueeritavatest jäi seisukohale, et sarnase pandeemia nagu COVID-19 levimisel ei pandaks ravispaasid uuesti kinni.

Külastajate ja teenustega seonduva kestlikkuse printsiibi osas antakse ülevaade kvaliteedist ja mismoodi on see avaldunud ravispaades. Kajastatakse põhjuseid, miks on seni saavutamata Tervisekassa ja ravispaade vaheline koostöö. Selgema ja kiirema ülevaate saamiseks ning olulisema käsitlemiseks on koostatud joonis 3.

I.6 ja I.7 vastuste kohaselt on igapäevane kliendi tagasiside kogumine üheks kvaliteedi osaks. I.6 selgitas kvaliteeti järgmiselt: „Kvaliteedisüsteem ettevõttes on kui inimese enda väärtushinnangud, sama kehtib ka ettevõttes“. I.4 järelduste kohaselt on kvaliteediks kaasaegsed seadmed, puhtad ruumid ja kliendi tagasiside, kui nad hakkavad tundma ravi mõju. I.1 tõi näite, kus Narva Medical Spaas ei tulnud kliendid kaasa ideega, et vahekoristus on ülepäeva, mis tähendab, et see ongi kvaliteedi tunnetus. Kui kliendi jaoks on kvaliteediks susside olemasolu ja igapäevane vahekoristus, siis see ongi kvaliteet ja seda peab neile andma. I.3 defineeris kvaliteeti kui püsiklientide hulka ning kui see on üle 50%, räägib see juba enda eest.

Ravispaade ja Tervisekassa seni saavutamata koostöö põhjus

Joonis 3. Intervjuerijate poolt esitatud vastuses küsimusele 2.2.2. (vt lisa 7)

Intervjueritavate käest küsiti küsimus 2.2.2. (vt lisa 7), mille vastust illustreerib joonis 3. Neli ravispaad (R.1, R.2, R.5 ja R.6) on ühel nõul, et Tervisekassa koostöö ravispaadega on riigi taga. I.2 selgitas, et Eesti on väike riik ja palju on seotud majandusega. I.3 vastas sarnaselt kõikidele teistele vastajatele, et ka nemad on käinud piltlikult öeldes riigiametnike uksi kraapimas tõestamaks ravispaaade võimalusi osutada teenust samavõrdselt haigla taastusravi keskkonnale. Hetkel on tekkinud valguskiir, kuna koostöö taastusravi arstide seltsi juhatusega on algstaadiumis. Ka R.5 tõdes, et ravispaaeid ei võeta tõsiselt, kuid lootust ei tohi kunagi kaotada. I.7 ja I.8 on ühel arvamusel, et eestlane on spaa omaks võtnud ja muutunud terviseteadlikumaks, kuid enne oli see sanatooriumi hõnguga.

Igal ravispaal on oma väärtuspakkumine, kuid R.4 ja R.5 tõid välja tagasiside kogumise, tänu millele saab ettevõtte klientidelt tagasiside. Mõlemad vastanud mainisid ka seda, et välismaa klient annab põhjalikuma tagasiside kui eestlane ning seda ka enamasti koos ettepanekutega. I.2 vastas, et kliendile annab väärtuse kogu kompleks ehk iga asi mängib rolli, kuid sõltub ka inimtüübist. Sarnaselt sõnastas vastuse ka I.3: „Kogu väärtuspakkumist, me peame sellest ikkagi rääkima kui paketest“. Lisades veel, et R.3 põhikliendiks on olnud läbi aegade Eestimaa inimene. I.7 sõnul on R.6 püsikliendi kaart ehk kui klient on ravispaa 3x ööbinud, saab ta tasuta püsikliendi kaardi, mis annab teatud teenustele allahindlust. I.1 lisis väärtuspakkumise vastusena teistest erineva idee: „Igas

tervisekeskuses või haiglas võiks olla ekraan, kus kuvatakse tervisliku toitumise teavituskampaaniat, mis on valminud koostöös Tervisearenguinstituudiga“.

Külastajate ja teenustega seonduva kestlikkuse puhul on võimalik tõdeda, et kvaliteedi jälgimiseks ja tagamiseks on oluline koguda kliendi tagasisidet. Patsiendist lähtuv koostöö Tervisekassaga on jätkuvalt riigi taga, kuid baseerudes andmetele on väikene lootus taas tekkinud. Ravispaade kliendi väärtuspakkumiseks peetakse pakutavat ravipaketti ning tagasiside kogumist külastajatelt.

Järgnev printsiip keskendub sotsiaalsele kestlikkusele, selgitades sotsiaalsust läbi koostöö kohalike kogukondade ja külastaja väärtuspakkumise. Vastanute käest on uuritud ka spaajuhtide ja juhatajate vahelist koostööd, liigitades sotsiaalsuse temaatikasse. Esitatud on printsiibi olulisus kui ka ravispaade jaoks sobivaima kliendi iseloomustus.

R.1, R.2 ja R.6 mainisid koostöös kohalike kogukondadega giidi teenust. I.7 kiitis Pärnu giide ning lisis, et R.6 kodulehele jookseb reaalselt kultuurikava. Kõik ravispaad olid ühtsel seisukohal, et vajadusel saab giiditeenust tellida ning enamasti teevad seda bussidega saabuvad külastajad. I.6 tõi ainukesena välja, et ka kohalikele on mõeldud nende majas toimuvad üritused. Kõikides ravispaades on korraldatud etendusi või käinud ansamblid esinemas, vastanute tõi 1.2 välja, et neil on olemas 300 kohaline teatrisaal, kus toimus meelelahutusprogramm 4–5 päeva nädalas, kuid seda enne koroonapandeemiat.

Spaajuhtide ja juhatajate vaheline koostöö on lähtuvalt kõikidest intervjuudest hea. I.2 selgitas, et põhilisteks teemadeks võivad olla väikesed tehnilised probleemid kuni protseduuride arendamised. Kindlaid või peamisi teemasid ei ole. I.1 tõi aga välja, et nende põhilised suunad on kvaliteedi juhtimine, teenuste disain ja uued trendid. Kõikidest vastanute oli teistmoodi lähenemine I.3, kus ta põhjendas oma seisukohta kui delegerimise oskust, mis tähendab päeva kordaminekut, kui keegi ei ole juhataja kabineti ukse taga käinud. Siinkohal rõhutas vastanu ka seda, et tema uks on alati kõikidele avatud. Veel lisis I.3 osakondade koosoleku toimimise iga kahe nädala tagant, kus toimub infovahetus, plaanide ülevaatamine ja murede ärarääkimine. Koosolekud on ka protokollitud.

Sotsiaalne kestlikkus külastaja väärtuspakkumises mängib lähtudes I.1 ja I.2 vastuste kohaselt rolli, kuid mitte olulist rolli. I.6 lausus, et kõige parem klient on hea

teadmistepagasiga klient, ta teab kuhu ta tuleb ja on kõige tänuväärsem. I.5 selgitas, et kõik oleneb klientide seisukohast, sest mõni tahab palju tegevusi ja teine jällegi vähem. Enamasti soovib rohkem tegevusi just grupiga klient. I.3 vastas küsimusele, et programmi toimumine on jäänud esinejate taha kinni. Mõned aastad tagasi peeti R.3 esmaspäeviti loenguid doktori juhtimisel, kuidas olla terve või tervem. Hetkel neid enam ei toimu, kuid I.3 sooviks väga, et sarnast ettevõtmist hakataks uuesti teostama.

Sotsiaalsest kestlikkusest on võimalik järeldada, et kõige rohkem esineb kohalikest kogukondadest koostööd giididega, sealhulgas on kõikides ravispaades käinud ka vähemal-rohkemal määral esinejaid. Sotsiaalsusest lähtuvalt on juhatajate ja spaaajuhtide omavaheline koostöö on hea ning toimub igapäevaselt. Uuringu põhjal on võimalik tõdeda, et mainitud temaatika on klientidele oluline, kuid mitte esmatahtis.

Ökoloogilise printsiibi analüüsis on kajastatud, milliseid looduslikke ressursse ravispaad kasutavad ning milliselt on erinevat kasutust leidnud ressursid. Loodusliku ressursi kasutamine on intervjueeritavate seisukohast loomupärane, kust on saanud alguse ka ajalugu. Selgitatakse erinevaid energiakasutusviise ja tuleviku mõtteid.

R.1–R.5 kasutavad loodusliku ressursina muda, seda aga erinevalt. R.4 ja R.5 kasutavad mudaaplikatsioone. R.1 ja R.5 kasutavad Haapsalu muda, R.2 ja R.3 Värska muda ning R.1 kasutab Hiiumaa muda. I.6 on põhjendanud, et aplikatsioonis ei pea muda lahjendama, vannis aga küll, seega on see tervendavam. R.1 kasutab ka muda teisiti, milleks on Egiptusest tulnud pealekandmise viis ehk mähis. I.1 selgitas, et neil ei ole mineravett vaid on arteesiavesi, mis on ülimalt puhas ja pärineb maaalusest järvest. I.3 kasutab mineraalvett lisaks vanniprotseduuridele ka inhalatsiooni tegemiseks. Lisaks teevad nad veest kurgu- ja ninaspreid, mis on müügil apteekides. Huvitava faktina lisas I.3: „Kui varasemalt on arvatud, et mudavann on vastunäidustatud kõrgvererõhutõvega patsientidele, siis hiljutisest uuringust tuli välja vastupidine. I.7 sõnas, et neil puuduvad looduslikud vahendid, kuid neil on parafiin-osokeriit.

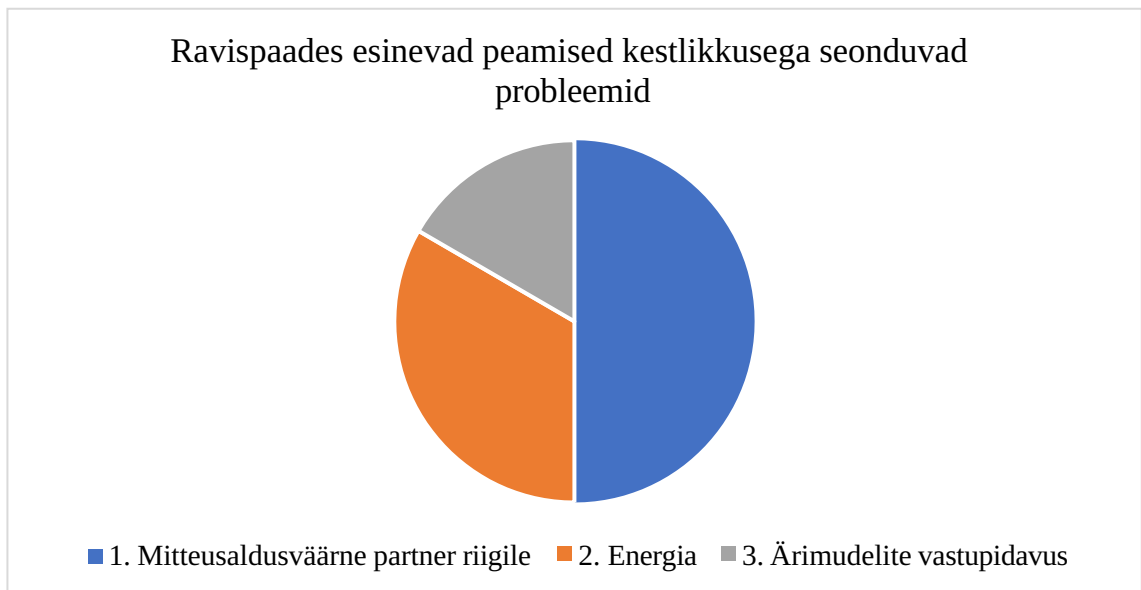
I.3 vastas: „Kogu ravispaade ajalugu on saanud alguse mingil moel looduslikust ressursist, see on nii ütelda sünnipärane ravispaadele“. Sarnase väite püstitas ka I.6, et ravispaal ongi see koht, kus kõiki looduslikke ressursse kasutada. R.1, R.4 ja R.5 tõid välja mereäärse õhu loodusliku ressursina, mis on kasulik hingamisteedele. I.2 selgitas, kui jalutada mereääres mändide õitsemise ajal ning päike paistab, on õhk täidetud männist

pärit hütotsiinidega, kuid seda ei soovitata kuigi palju hingata südameprobleemidega inimestel. I.7 ja I.6 on ühel nõul, et soolakamber ja soolasaun on väga tõhus hingamisteedele.

Kõik ravispaad tegelevad prügi sorteerimisega. I.3 sõnul energiatarbimine ei vähene, kuid nad üritavad taastuvaenergiaga tegeleda. R.2–R.4 ja R.6 kasutavad päikesepaneele, mis katavad vähese elektrienergiast. R.1 hakkab tegelema päikesepaneelide paigaldamisega. I.6 tõi ainukesena välja, et sellel aastal alustatakse kahe parklakoha ehitamisega elektriautode laadimiseks. I.4 kui ka I.1 on mõelnud komposteerimisele, kuid see mõte vajab uuesti kaalutlemist. I.3 tõi välja, et nemad tootsid soojust maagaasist, kuid vahepeal läks see liialt kalliks ning kasutusele võeti Eestis toodetud pellet. Hetkel on pellet liiga kallis ning kasutatakse uuesti maagaasi. I.7 selgitas, et oluline on leida kesktee külastaja rahulolu ja rohelise kestlikkuse vahel, et kliendi rahulolu ei kannataks rohelisuse mõtte all.

Neljanda teemaploki kokkuvõtteks on võimalik järeldada, et suures enamuses kasutavad ravispaad loodusliku ressursina muda. Lisaks mudale on olulisel kohal mineraalvesi, millest on tehtud kurgu- ja ninasprei. Vastanute sõnul ei näe nemad teisti, kui just ravispaades kasutada looduslikke ressursse, sest see on loomupärane. Energeetika osas on kasutusele võetud päikesepaneelid ning iga spaa tegeleb ka prügi sorteerimisega.

Viimasena esitatud arengu teemaplokk kajastab vastuseid kahele uurimisküsimusele ehk vastatud on peamistele probleemidele ja edendamise võimalustele lähtudes neljast erinevast printsiibist. Lisaks avaldasid intervjuueeritavad arvamust ka arengustrateegiate kohta. Olulisemate probleemide välja toomiseks on koostatud joonis 4.

Joonis 4. Intervjueerijate poolt esitatud vastuses küsimusele 5.5.1. (vt lisa 7)

Vastanutele esitati küsimus 5.5.1. (vt lisa 7), mille vastust illustreerib joonis 4. Peamiste probleemide käsitlemisel jaguneb vastused mitmesse lehte. I.2, I.3 ja I.6 vastasid, et ravispaad ei ole usaldusväärne või võrdväärne partner riigi jaoks. I.6 ja I.2 teevad murelikuks energiateema. I.2 on lisanud, et kas pikas perspektiivis peavad meie ärimudelid vastu praegusele majandusele. Teise enimmimetatud probleemina vastajate I.3 ja I.1 poolt on arusaam, et me ei ole veel nii vanad, et ravile minna. I.1 selgitas, et selleks ei pea olema vana ja haige, et minna ravispaasse minna tervist turgutama ja kogema stressi leevendavaid protseduure, me kõik soovime elada täisväärtuslikult ja pikalt. Viimase probleemina tõi I.7 välja keerukuse leida meditsiinipersonali kuna spaa arste ei hinnata nagu tavaarste ja see on mitmetes ettevõtetes probleemiks.

I.7, I.8 ja I.1 vastasid arengustrateegiate kohta, et pikki plaane on praegu raske teha. I.2 ei panusta strateegiate koostamisse üleliia palju. On oluline mõelda, kuhu R.2 tahab jõuda, mida aitab pidev arutus kolleegidega, kuid seda ei ole vaja valada dokumenti. I.6 selgitas, et kui lisada kompleksi midagi uut suuremat, siis on oluline kõik üle vaadata, kuid arengustrateegia mõte on siis, kui oled ajale jalgu jäänud või on olemas uus idee. I.1 sõnas, et täna on see umbmäärane, mis on 10 sammu tuleviku suunas, aga homme olen ikkagi üks samm lähemal. I.3 vastas konkreetselt, et uut strateegiat nemad ei ole pidanud tegema, vaid olulisem dokument on arendustegevuste kava, mis on kolme aastane.

Ka peamiste edendamiste võimaluste kohapeal lähevad vastanute arvamused lahku. I.3, I.7 ja I.8 peavad kõige olulisemaks edendamise võimaluseks koostööd. I.3 täpsustas, et

seda igal rindel ehk omavaheline ka Tervisekassaga, kuhu nad peavad veel jõudma. I.2 ja I.1 vastused kattusid kaudselt puudutades majandust. I.2 lisas, et kõik on keeruline ja asi ei ole ainult riigi taga, oluline on ka see, mis toimub riikide vahel. I.1 rõhutas infrastruktuuri arendamist, aga seda seetõttu, et kasutada rohkem looduslikku ressursi. I.7 tõdes, et Eestis on meil ravispaadega hästi, nad on tugevalt progresseerunud ja seda igas mõttes. I.4 ja I.5 olid ühel nõul, et oluline on reklaamida puhkust ravispaas, sest see on inimesele kordades kasulikum kui kõike hõlmav pakett Egiptuses.

Resümeerides on peamisteks probleemideks senini eksisteerimata koostöö Tervisekassaga, tõusev energiatarbimine ja kahtlus ärimudelite vastupidavuses. Peamisteks edendamise võimalusteks on igal rindel esinev koostöö, infrastruktuuri arendamine suunaga kasutada rohkem looduslikku ressursi. Arengustrateegiate kohapealt ei ole vastanute hinnangul hetkeseisuga pikemaid plaane mõtet teha.

2.4. Järeldused ja ettepanekud Eesti Spaaliidule ning ravispaadele kestliku arengu tagamiseks

Käesolevas alapeatükis võrreldakse uuringu tulemusi lõputöö teoreetilises peatükis viidatud teadusallikate ja varasemate uuringute tulemustega, tehakse vastavad järeldused ja esitatakse ettepanekud ravispaade kestlikkuse tagamiseks. Arvesse on võetud ka Eesti Spaaliidu tegevjuhi Aire Tofferi arvamusi.

Taastumisjärgse ravi kestva infrastruktuuri rakendamine õnnestuks siis, Aluculesei jt (2021, lk 14), kui ravispaad teeksid koostööd riigi tervishoiusüsteemiga. Seda eriti neis riikides, kus on traditsioon kasutada spaateraapiaid. Shaw (2021, lk 246) järgi on vajalik sätestada uued võimalused, mis tegeleks ennetusega – uus lähenemine on pannud ravispaad olukorda, kus tavateenustest enam ei piisa, vaid on vaja nii ilu kui ka lõõgastusteenuseid, sest inimeste heaolu seda justkui nõuab. Intervjuudest tuli esile, et ravispaad on siiani näidanud suurt huvi üles koostöö tegemiseks, kuid riigipoolne seisukoht on olnud, et ravispaa ei ole meditsiiniline asutus. Uuringust tuli välja, et ravispaad on valmis ja soovivad Tervisekassaga koostööd teha. Kõikide intervjuueeritavate vastustest kumas läbi – kogu tervishoiusüsteem võiks jõuda sinna, mida saaks teha inimene ise, et ta ei jõuaks arsti juurde. Ettepanekuna saab esitada koostöö soovi jätkamise Tervisekassaga ning rõhuda ennetava ravi olulisusele.

Szromek & Wybranczyk (2019, lk 6) selgitades tuli välja, et kõige rohkem on muutunud viimase kümne aasta jooksul väärtused, see ei ole enam lihtsalt ravi koos majutus- ja toitlustusteenusega, vaid uuteks väärtusteks on terapeutiline ja vabaaja ravi. Käesoleva lõputöö uuringust joonistus selgest välja, et kliendile annab väärtuse kogu kompleks, iga asi mängib rolli. Väärtuspakkumise puhul on oluline just pakett kui selline, mis sisaldab raviprotseduure, lõõgastusprotseduure, vabaaja veetmise võimalust ning head sööki. Uuringust koorus välja, et eestlane kajastab tagasisides pigem halba ning selleks, et klient saaks esitada tagasiside koos esitise, oleks tarvilik rõhuda uute ideede kirja panemisele. Ettepanekuna saab esitada põhjalikuma tagasiside blanketi koostamise klientidele koos esitise, et klientide tähelepanekud ja nende lahendusviisid jõuaksid uue väärtuspakkumise koostamiseni.

Raviturism kui turismiharu on võimeline muutuma jätkusuutlikumaks, kui arendada ja majandada arvestades klientidega. Seda on võimalik saavutada näiteks läbi kogukonna kaasamise ja iga sihtkoha eripärasid arvestades. (Perkumiene, *et al.*, 2019, lk 2) Taastuvenergiate kasutuselevõtt soodustab identifitseerumist kohaliku traditsioonilise kultuuriga, mis võib omakorda aidata edendada piirkonna erinevate tööstuskarude terviklikku ümberkujundamist jätkusuutlikumaks. (Yuedi, *et al.*, 2023, lk 1) Intervjueeritavad tõid välja koostööd peamiselt ainult kohalike giididega kui ka seda, et vajadusel saab giiditeenust tellida ning samuti on kõikides ravispaades korraldatud etendusi või käinud esinemas ansamblid. Ettepanekuna saab esitada suurema koostöö koordineerimise erinevate kohalike toorainete tootjatega. Kasu oleks mõlemapoolne ning kohalikust toorainest oleksid rohkem huvitatud ka külalastajad.

Paljud allikad viitavad raviturismi tugevdamisele läbi loodusvarade. Toonitatakse ka seda, et loodusvarad on heaolu parandamiseks kui ka sihtkoha maine kujundamiseks äärmiselt olulised. (Pessot, *et al.*, 2021, lk 2) Lõputöö uuringust selgus, et kogu ravispaade ajalugu on saanud alguse mingil moel looduslikust ressursist ning see on nii öelda sünnipärane ravispaadele. Ravispaad iseloomustati veel, et see ongi koht, kus kõiki looduslikke ressursse kasutada ehk mineraalveest ja ravimudast peavad intervjueeritavad väga lugu. Intervjuus mainiti hiljuti Värskas Sanatooriumis läbiviidud uuringut, kust selgus, et kõrgvererõhutõvega patsientidele varasemalt vastunäidustatud mudavann on nüüdseks saanud vastupidise tulemuse. Ettepanek on selles kontekstis reklaamida

ravimuda kõrgvererõhuga patsientidele kui heaolu parandamise võimalust läbi kohaliku loodusvara.

Majanduslikust seisukohast lähtudes on tulemuste saavutamiseks raviturismi valdkonnas oluline koostöö tervishoiuteenuste osutajate ja turismiorganisatsioonide vahel. Tekiks võimalus kasutada tõhusamalt koostöövõimalusi jätkusuutliku raviturismi arendamisel. (Perkumiene, *et al.*, 2019, lk 2) Lõputöö uuringust selgus, et ravispaade peamised kestlikkusega seonduvad probleemid on, et nad ei ole riigi jaoks usaldusväärsed partnerid, energiakasutus ehk kahtlus ärimudelite vastupidamises praegusele majandusele kui ka inimeste arusaam - nad ei ole veel nii vanad, et ravile minna. Kestliku arengu edendamise võimalustena nähti tugevamat koostööd riigiga, köitvamat turundust, infrastruktuuri arendamist ja loodusressursside tõhusamat kasutamist. Teisena toodi välja infrastruktuuri arendamine kasutades rohkem loodusressurssi ning kolmandana reklaamida puhkust ravispaas, sest see on inimesele kordades kasulikum kui kõike hõlmav pakett näiteks Egiptuses.

Järgnevalt on esitatud lõputöö uuringu selgema ülevaate saamiseks probleemide ning edendamise võimaluste tabel. Kajastatud on igast printsiibist üks probleem koos võimaliku ettepanekuga ravispaade kestliku arengu tagamiseks. Tabel 2 põhjal on võimalik väita, et töö eesmärk sai täidetud. Sarnased murekohad esinevad ka teoorias.

Tabel 1. Töö eesmärgi saavutamine uuringu andmetel

Printsiip	Probleem	Edendamise võimalused
Majanduslik kestlikkus	Ravispaa ei ole meditsiiniline asutus riigi jaoks, seetõttu ka koostöö puudub.	Jätkata ettepanekute esitamist riigile koostöö osas rõhudes ennetavale ravile.
Külastajate ja teenustega seonduv kestlikkus	Eestlaste poolt antud tagasisides esineb enamjaolt negatiivset alatoonit.	Põhjalikum tagasiside blankett koos esitisega positiivsema tagasiside saamiseks.
Sotsiaalne kestlikkus	Koostöö kohalikega toimub enamasti ainult giididega.	Koostöö algatus kohalike toorainete tootjatega.
Ökoloogiline kestlikkus	Varasem teadmine mudavanni vastunäidustuse osas kõrgvererõhuga patsientidele.	Kõrgvererõhutõvega patsiendile suunatud ravimudaga teenuse pakkumine.
Areng	Inimeste mõttemaailm ehk ravile minnakse vanas eas, mitte enne.	Ravispaas puhkuse reklaamimine, kui tervisele tulusam, võrreldes puhkusega välismaal.

Vestlusest Eesti Spaaliidu tegevjuhi Aire Tofferiga tuli välja probleemina Eesti tervishoiu rahastus. Patsient on seotud perearstiga, kes ei suuna ning inimene ei lähe vajalikku teenust ka ise otsima ressursi puuduse tõttu. Rahastus on suunatud haiglate arengukavasse, mis on piiratud ning palju on jäänud hea planeerimise taha. Taastusravi on seotud Tervisekassaga ja rehabilitatsiooniteenus Sotsiaalkindlustusametiga- mõlemas on ootejärjekorrad väga pikad ning tihti jääb õnnetu patsient süsteemide kahevahele. Riiklik taastusravi rahastus vajaks totaalset reformi, kus raha võiks kaasas käia patsiendi mitte haiglaga, inimene saaks ise otsustada, kuhu ta suundub ravi saama. Järgneviks probleemiks on meditsiinipersonali puudus ning see on ravispaades läbiv probleem. Arstid vananevad ning nende keskmine vanus on väga kõrge, meditsiini personali ei ole lihtne leida kuna nende jaoks on ravispaa turismi objekt, mis ei paku väljakutseid.

Kestlikku arengu edendamise seisukohast tõi Aire Toffer välja ravispaade võimekuse pakkuda palju rohkem teenuseid kui seda täna tehakse, põhjuseks külastajate ebauhtlane voog. Ravipakett on nädalasisene võrreldes heaoluspaadega, kus voog on suurem just nädalavahetuseti. Nädalasisene ravipakett on kokkuvõttes kestlikum, sest see katab ära nädalasisese aja ning majandusnäitajate poolest on ravispaad paremal positsioonil kui heaoluspaad. Teiseks kestliku arengu edendamise perspektiiviks mainis spaaliidu juht kohalikku ressursi peale ravimuda ja vee. Kohalikku toitu võidaks pakkuda hommikusöögilauas, kuid tihti on kohalikega koostöö tegemine keerukam ja kulukam ning kergem on pakkuda kättesaadavat massitoodet. Kolmandana esitas spaaliidu juht kõige positiivsemaks edendamise võimaluseks (mis on vaikselt käivitumas) koostöö Eesti Taastusarstide Seltsiga. Perearstid ei tea ravispaades pakutavaid teenuseid ja ei oskagi inimest kuhugi saata. Nüüd saavad nad patsiendi suunata ravispaasse. Selline koostöö on vajalik, et teenust alles ja pildis hoida. Ühiselt panustada on lihtsam, üksinda ei suudeta end pildil hoida ega kuuldavaks teha.

Kokkuvõtvat võib öelda, et lõputöö uuringu tulemused kinnitasid varasemates uuringutes esile toodud ravispaade kestlikkusega seonduvaid probleeme, sealhulgas olematu koostöö riigiga ning vähene koostöö kohalike kogukondadega. Arenguvõimalusteks on jätkata soovi teha koostööd Tervisekassaga rõhudes ennetavale ravile, põhjalikuma tagasiside blanketi andmise klientidele koos esitise, suurema koostöö koordineerimise erinevate kohalike toorainete tootjatega ning reklaamida ravimuda kõrgvererõhuga patsientidele kui heaolu parandamise võimalust läbi kohaliku loodusvara.

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö teema valik on ajendatud ravispaade kestliku arengu edendamise võimalustest, kuna seoses COVID–19 viirusega sai turismisektor, sealhulgas ka ravispaad ja kogu majandus tugeva hoobi osalisteks. Kestlikku arengut on lõputöös kajastatud neljast aspektist lähtuvalt: majanduslik, külastajate ja teenustega seonduv, sotsiaalne ja ökoloogiline keskkond. Majanduslik aspekt keskendub eelkõige koostööle tervishoiuteenuste osutajate ja turismiorganisatsioonide vahel, näiteks haigla ja ravispaa puhul. Külastajate ja teenustega seonduv kajastab strateegiate ümbertöötamist vastavalt klientide käitumistele ja soovidele ning seeläbi kujundatakse uus väärtuspakkumine. Sotsiaalne vaatenurk annab mõista, kui oluline on kohaliku kogukonna kaasamine ettevõtte toimimisse ning kuidas külastajad kohaliku keskkonna ja pakutava vastu võtavad. Neljas perspektiiv on ökoloogiline, mis on ravispaadega kõige otsemas seoses, sest selles teemas on kajastatud looduslike ressursside kasutamine. Kõik neli vaatenurka moodustavad ühise edenemise terviku, mida on vaja pidevalt muuta ja uuendada, sest majandus ja külastajate soovid on muutuvad.

Intervjuud viidi kuue ravispaa poolt esindatud kaheksa inimesega, kelleks olid juhatajad, müügiosakonna juhid ja üks meditsiini osakonna juht. Intervjuu küsimuste koostamisel lähtuti varasematest uuringutest ja teooriast, mis ehitati üles kujundades viis erinevat teemaplokki. Need jagunesid sarnaselt teoorias käsitletud kestliku temaatika uurimisele: majanduslik, külastajate ja teenustega seonduv, sotsiaalne, ökoloogiline ja areng. Intervjuud kujunesid sujuvateks vestlusteks, mis kestsid keskeltläbi üks tund ja 15 minutit. Viie intervjuueeritavaga kohtus lõputöö autor ZOOM keskkonna vahendusel, kahega kohapeal. Esitatud küsimused said vastused ning iga intervjuueeritav täiendas vastavalt oma kogemustele ja silmaringile kestliku arengu temaatikat, tuues sisse ajalugu või põnevaid fakte. Lisaks intervjuudele viidi läbi vestlus Eesti Spaaliidu tegevjuhi Aire Tofferiga sarnastel teemadel, et täiendada tööd ka tema kui liidu juhi arvamuste ja seisukohtadega.

Majandusliku aspekti kohapeal vastasid kõik intervjueeritavad, et neil on suur tahe teha koostööd tervishoiuteenuste asutustega ning nad on seda aastaid üles näidanud. Aire Toffer lisas, et hetkel on saanud alguse värske koostöö Eesti Taastusarstide Seltsiga, mis tähendab, et patsiente hakatakse suunama rohkem ravispaadesse taastusarstide kui ka eelduslikult perearstide poolt. Küllastajate ja teenuste puhul on kõige olulisem tagasiside kogumine, millest kumab läbi vajadus uuenduste elluviimine või mitte. Uuringus toodi välja ka seda, et välismaalane annab tagasiside koos ettepanekutega. Sotsiaalse vaatenurga kohapealt mainisid kõik intervjueeritavad giiditeenust kui ka seda, et ravispaades on käinud rohkem-vähem esinemas näiteks kohalikud ansamblid. Küllastajatele on uuringus esitatud sotsiaalne punkt oluline ehk giiditeenused ja kohalikud esinejad, kuid mitte ülioluline. Ökoloogia ehk keskkonna puhul kasutavad peaaegu kõik ravispaad muda, seda läbi mudavannide või muda aplitseerimiste. Huvitavateks loodusliku ressursi avastusteks tulid intervjuudest välja parafiin-osokeriit ja arteesiavee kasutamiseks ravispaades.

Lõputöö sissejuhatuses püstitatud uurimisküsimused leidsid uuringu tulemusel vastuseid. Esimesele uurimisküsimusele olulisema vastusena toodi esile see, et ravispaasid ei peeta riigi poolt usaldusväärseteks partneriteks. Lahendusena nähakse riigi tervishoiusüsteemi reformi. Probleemina toodi välja ka vähest koostööd, sealhulgas kohalike kogukondadega. Ettepanekuna toodi esile mitmesuguseid võimalusi koostöö edendamiseks. Lõputöö eesmärk täideti ning Eesti Spaaliidule esitati ettepanekud ravispaade kestliku arengu võimalustest. Lähtudes uuringu käigus vastatud kahele uurimisküsimusele on võimalik kinnitada, et mõlemad küsimused said vastused, mis klapivad ka teorias esitatud probleemidega. Ehk algselt püstitatud uuringu eesmärk sai täidetud ja uurimisküsimused said vastused.

Autor peab lõputöö kõige olulisemaks tulemuseks diskussiooni algatamist ja arvamuste saamist kestlikkusega seonduvas neljas olulises valdkonnas: majanduslik, küllastajate ja teenustega seonduv, sotsiaalne ja ökoloogiline kestlikkus. Autor loodab, et lõputööst on tuge Eesti ravispaade kestliku arengu edendamisel, aga soovib lõputööga tutvuda ka teistel spaadel. Lõputöö tulemused võimaldavad anda teatud vastuseid ka sissejuhatuses toodud uurimisprobleemile ehk pakuvad huvi laiemalt kui vaid ravispaadele.

VIIDATUD ALLIKAD

- Aluculesei., A.-C., Nistoreanu., P., Avram., D., & Nistoreanu, B. G. (2021). Past and Future Trends in Medical Spas: A Co-Word Analysis. *MDPI*. Allikas: <https://doi.org/10.3390/su13179646>
- Ayres, L., Kavanaugh, K., & Knafl, K. A. (2003). Within-Case and Across-case Approaches to Qualitative Data Analysis. *Sage Publications*, 871–883. Allikas: <https://doi.org/10.1177/1049732303013006008>
- Beganović., A. I., Popović Beganović., A., & Puška, A. (2021). The Transformation of Medical Spas into Modern Spa Centers in Bosnia and Herzegovina: An Investigation Using a Decision-Making Support Model. *ResearchGate*, 17. Allikas: <https://doi.org/10.37741/t.69.2.2>
- Campon-Cerro., A. M., Di-Clemente., E., Hernandez-Mogollon., J. M., & Folgado-Fernandez, J. A. (2020). Healthy Water-Based Tourism Experiences: Their Contribution to Quality of Life, Satisfaction and Loyalty. *MDPI*. Allikas: <https://doi.org/10.3390/ijerph17061961>
- Dolczewski, M. (2022). Semi-structure interview for self-esteem regulation research. *Acta Psychologica*, 7. Allikas: <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2022.103642>
- Dupuy, S. R., Cueille, S., Dubourg, K., Roques-Latrille, C.-F., & Bauduer, F. (2023). Social Networks in French Balneotherapy: A Focus on Spa Doctors. *MDPI*. Allikas: <https://doi.org/10.3390/healthcare11192613>
- Eesti Spaade kategooriad. (n.d.). Allikas: <https://www.estonianspas.eu/meist/spaa-hotellide-jargunouded/>
- ESTONIA Medical Spa & Hotell. (n.d.). Kasutamise kuupäev: 25. 02 2024. a., allikas <https://www.estonianspas.eu/spa/estonia-medical-spa-hotell/>

- Fra Mare Thalasso Spa. (n.d.). Allikas: <https://www.framare.ee/>
- Gondi, S., & Chokshi, D. A. (2023). Cities as Platforms for Population Health: Past, Present and Future. *The Milbank Quarterly*. Allikas: <https://doi.org/10.1111/1468-0009.12612>
- Grigore, L., & Bojor, L. (2023). Possible Scenarios of the Evolution of the Russian-Ukrainian War from the Perspective of the Gerasimov Doctrine. *The Knowledge Based Organization International Conference*, 7. doi:10.2478/kbo-2023-0007
- Horne, I. M., Veggeland, F., Bååthe, F., Drewes, C., & Rø, K. I. (2023). Understanding peer support: a qualitative interview study of doctors one year after seeking support. *BMC Health Services Research*, 12. Allikas: <https://doi.org/10.1186/s12913-023-09312-y>
- Johnson, R. B., & Christensen, L. (2012). Educational Research: Quantitative, Qualitative and Mixed Approaches. *Sage*. Allikas: <https://www.researchgate.net/publication/264274753>
- Kronemyer, R. (2018). MedSpa trend report. *Dermatology Times*.
- Laboratoorne vereanalüüs. (n.d.). Allikas: <https://narvajoensuu.ee/tervisepuhkus/laboratoorne-vereanaluus/>
- Ljubisavljević, T., & Leković, M. (2020). CONTEMPORARY SPA TOURISM DEVELOPMENT TRENDS WITH REFERENCE TO THE REPUBLIC OF SERBIA. 16. Allikas: <https://www.tisc.rs/proceedings/index.php/hitmc/article/view/338>
- Maccarone, M. C., Magro, G., Tognolo, L., & Masiero, S. (2021). Post COVID-19 persistent fatigue: a proposal for rehabilitative interventions in the spa setting. *International Journal of Biometeorology*, 3. Allikas: <https://doi.org/10.1007/s00484-021-02158-1>
- Majeed, S., & Kim, W. G. (2023). Emerging trends in wellness tourism: a scoping review. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, 21. Allikas: <https://doi.org/10.1108/JHTI-02-2022-0046>

- Mielniczak., A., & Sinaga, S. (2005). Shall we go to the spa? The trends is Gothenburg and its region. 123. Allikas: <http://hdl.handle.net/2077/2228>
- Mooney., S., Robinson., R., Solnet., D., & Baum, T. (2022). Rethinking tourism's definition, scope and future of sustainable work and employment: editorial for the Journal of Sustainable Tourism special issue on "locating workforce at the heart of sustainable tourism discourse". 22. Allikas: <https://doi.org/10.1080/09669582.2022.2078338>
- Narva-Jõesuu Medical Spa. (n.d.). Kasutamise kuupäev: 13. 05 2024. a., allikas <https://narvajoesuu.ee/>
- Pelegrin-Borondo, J., Araujo-Vila, N., & Fraiz-Brea, J. A. (2020). Comparison of Spa Choice between Wellness Tourists and Healthcare/Medical Tourists. *MDPI*, 4. Allikas: <https://doi.org/10.3390/healthcare8040544>
- Perkumiene., D., Vienažindiene., M., & Švagždiene, B. (2019). Cooperation Perspectives in Sustainable Medical Tourism: The Case of Lithuania. *MDPI*. Allikas: <https://doi.org/10.3390/su11133584>
- Pessot., E., Spoladore., D., Zangiacomi., A., & Sacco, M. (2021). Natural Resources in Health Tourism: A Systematic Literature Review. *MDPI*. Allikas: <https://doi.org/10.3390/su13052661>
- Prevolšek., B., Maksimovic., A., Puška., A., Pažek., K., Žilbert., M., & Rozman, C. (2020). Sustainable Development of Ethno-Villages in Bosnia and Herzegovina—A Multi Criteria Assessment. *MDPI*. Allikas: <https://doi.org/10.3390/su12041399>
- Ravid ja uuringud. (n.d.). Kasutamise kuupäev: 25. 02 2024. a., allikas <https://www.viiking.ee/terviseuuringud/>
- Raviprotseduurid. (n.d.). Kasutamise kuupäev: 25. 02 2024. a., allikas <https://www.toilaspa.ee/raviprotseduurid-ja-spaahoolitsused/raviprotseduurid/>
- Raviprotseduurid täiskasvanutele klientidele. (n.d.). Allikas: <https://narvajoesuu.ee/tervisepuhkus/raviprotseduurid/raviprotseduurid-taiskasvanud-klientidele/>

- Ravispaa. (n.d.). Kasutamise kuupäev: 25. 02 2024. a., allikas
<https://www.spaestonia.ee/medical/ravispaa-ja-ilusalong/ravispaa/>
- Shan., Y., & Ren, Z. (2023). Does tourism development and renewable energy consumption drive high quality economic development? *ScienceDirect*. Allikas:
<https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2022.103270>
- Shaw, G. (2021). Spa tourism opportunities as strategic sector in aiding recovery from Covid-19: The Spanish model. *Sage Journals*. Allikas:
<https://doi.org/10.1177/1467358420970626>
- Smith, M. (2015). Baltic Health Tourism: Uniqueness and Commonalities. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 24. Allikas:
<https://doi.org/10.1080/15022250.2015.1024819>
- Spaaliit, E. (2016). Nõuded Ravispaadele. Kasutamise kuupäev: 13. 05 2024. a., allikas
<https://www.estonianspas.eu/wp-content/uploads/2016/02/N%C3%95UDED-RAVISPAALE-2016-02-19.pdf>
- Spa ja raviprotseduurid lastele. (n.d.). Kasutamise kuupäev: 25. 02 2024. a., allikas
<https://www.toilaspaa.ee/raviprotseduurid-ja-spaahoolitsused/spa-ja-raviprotseduurid-lastele/>
- Szromek, A. R., & Wybranczyk, K. (2019). Proposal of Value for Customer of Spas: Expectations of Spa Patients and Tourist in Polish Spas. *Sustainable Tourism and Hospitality Management*, 13. Allikas: <https://doi.org/10.3390/su11133598>
- Szromek, A. R. (2021). The Role of Health Resort Enterprises in Health Prevention during the Epidemic Crises Caused by COVID-19. *Journal of Open Innovation*, 23. doi:10.3390/joitmc7020133
- Szromek., A. R., Puciato., D., Markiewicz-Patkowska., J. I., & Colmekcioglu, N. (2023). Health tourism enterprises and adaption for sustainable development. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. Allikas:
<https://doi.org/10.1108/IJCHM-01-2022-0060>

- Taastusravikeskus Viiking. (*n.d.*). Kasutamise kuupäev: 25. 02 2024. a., allikas
<https://www.puhkaestis.ee/et/taastusravikeskus-viiking-1>
- Tegevusaruanne 2022. (2024). Allikas: <https://ssb.ee/media/80002119/EESTI-SPAALIIT-MTU-TEGEVUSARUANNE-2022?id=3193707>
- TERVIS & PUHKUS. (*n.d.*). Kasutamise kuupäev: 25. 02 2024. a., allikas
http://www.spatervis.ee/loogastus_raviet
- Tervis ravispaahotell. (*n.d.*). Kasutamise kuupäev: 25. 02 2024. a., allikas
<https://www.estonianspas.eu/spa/ravispaahotell-tervis-2/>
- Toila Spa Hotell. (*n.d.*). Kasutamise kuupäev: 25. 02 2024. a., allikas
<https://www.estonianspas.eu/spa/toila-spa-hotell-3/>
- Toila Termid. (*n.d.*). Kasutamise kuupäev: 25. 02 2024. a., allikas
<https://www.toilaspaa.ee/saunakeskus/toila-termid/>
- Weisz, G. (1992). The medical history of waters and spas.
- Viiking Spa Hotel. (*n.d.*). Kasutamise kuupäev: 25. 02 2024. a., allikas
<https://www.estonianspas.eu/spa/viiking-spa-hotel-5/>
- Värskas Kuuroratravikeskus. (*n.d.*). Allikas: <https://spavarska.ee/>
- Xu., A., Johari., S. A., Amir Hossein Khademolomoom.a, M. T., Umurzoqovich., R. S., Hosseini., S., & Semiromig., D. (2023). Investigation of management of international education considering sustainable medical tourism and entrepreneurship. *Heliyon*. Allikas: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e12691>
- Ying Li, T. W. (2024). Psychological mechanism of forest-based wellness tourism decision-making during the prevention and control of COVID-19. *Forest Policy and Economics*. Allikas: <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2023.103140>
- Yuedi., H., Sanagustín-Fons., V., Coronil., A. G., & Moseñe-Fierro, J. (2023). Analysis of tourism sustainability synthetic indicators. A case study of Aragon. *ScienceDirect*. Allikas: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e15206>

Lisa 1. Ravispaade kestliku arengu mõjutegurid

	Majanduslik	Külastajatega seonduv	Sotsiaalne	Ökoloogiline
Eesmärk 1	Tervishoiuteenuste osutajate ja turismiorganisatsioonide vaheline koostöö.	Turismiharu strateegiad vajavad ümberootamist.	Kaasata kogukonda, juhtida ülekoormust, vähendada hooajalisust, planeerida hoolikamini, arvestada erinevate sihtkohtade eripäradega.	Tuvastada looduse ebatarvikliku rikkumise mõjusid ravispaade teenuste kvaliteedis.
Eesmärk 2	Spaa pakkumiste analüüsimine vastavalt turunõuete, turistide vajaduste ja soovidega kohanemise seisukohtadelt.	Väärtuspakkumise koostamine. autorite.		Kasutada taastuvaid energiavarasid.
Tulemus 1	Patsiendi rahulolu suurenemine.	Reisijad on nõudlikumad.	Arendada ja majandada arvestades külaliste ja ravituristide ning kohalike kommuunide ja tervise keskustega.	Otseste ja kaudsete mõjude tuvastamine teenuste kvaliteedis läbi ravispaa arengu.

Lisa 1 järg

	Majanduslik	Külastajatega seonduv	Sotsiaalne	Ökoloogiline
Tulemus 2	Eeliste ja puuduste väljaselgitamine ravispaades lähtuvatest andmetest.	Ettevõtte õpib tundma oma klienti ning oskab talle läheneda ja pakkuda võimalikke teenuseid, mida klient kogeda soovib.		Süsihappe-gaasi vähendamine, sh väheneb automaatselt ka süsinik-dioksiidi saaste. Väheneb energia tarbimine, tõuseb efektiivsus, saaste on kontrollitum, areng on jätkusuutlikum ning ring-majanduse nõue saab täidetud.

Allikad: Aluculesei, *et al.*, 2021, lk 14; Beganović, *et al.*, 2021, lk 182–183; Perkumiene, *et al.*, 2019, lk 2; Szromek & Wybranczyk, 2019, lk 6; Xu, *et al.*, 2023, lk 5

Lisa 3. Spaatrendid 2024

Kestlikkuse tegurid	Trend	Vajalikud püüdlused	Avaldub ravispaa külastajale
Sotsiaalne	Võrdsuse loomine tervishoiu ja sotsiaalse õigluse vahel. Rahvatervise ja tervishoiuteenuste ühendamine.	Suuremad investeeringud, tehnoloogiline areng ja kohalike jõupingutused (omavalitsuste tervishoiuosakonnad ja poliitika).	Rahvatervise rahastamine, teenuste pakkumine ja organiseeritus.
Sotsiaalne	Tulevikus igas linnas avalikult kättesaadav teadetataval tervist kirjeldavate andmetega ja sotsiaalsete vajadustega.	Kokkuvõtivate mõõdikute kasutuselevõtt, mis sünteesivad olulised andmed arusaadavateks signaalideks, et rahvas oskaks eraldada enda ressursse tervisele ning iga kulutatud summa ei oleks asjata.	Seljatab väite kliinilise hoolduse ja rahvatervise vahel ning edendab pikemat ja tervemat elu.
Majanduslik	Rahastamise jaotamine	Ravispaa peab olema ka rahastamishuvi tõusvas trendis	Laiemad võimalused patsientidele
Majanduslik	Telemeditsiin, mis koosneb traditsioonilisest ravist, alternatiivsest ravist ja turismiatraktsioonidest vastavalt turistide tervislikule seisundile	Teadmised tehnikast ja turistide tervise juhtimisest, et neid ette valmistada terviseturismiks. Sotsiaalmeedia on võimeline välja töötama turundusliku kombinatsiooni meelitamiseks terviseturiste odavama hinnaga usaldatavatesse asutustesse.	Võimalus hinnata turistide tervislikku seisundit

Lisa 3 järg

Aspekt	Trend	Vajalikud püüdlused	Avaldub ravispaa külastajale
Külaliste ja teenustega seonduv	Ravispaaade tegevus ja COVID-19 järgne taastusravi pakkumine	Ettevõtted peavad olema valmis kohandama seniseid pakkumisi uue turu vajadustega	Laiemad taastusravi võimalused, lühemad ootejärjekorrad
Külaliste ja teenustega seonduv	Meditiinilised spaauringud	Ravispaaadel on vaja spetsiifilisi seadmeid, mis võimaldaksid uuringuid läbi viia	COVID-19 taastumisjärgne ravi on seotud spaa alaste teadmiste ja tegevustega
Keskkondlik	Metsapõhine heaolu	Infrastruktuuri parandamine ja teenindusvõimaluste toetamine, mille abil saaksid ettevõtted suurendada sihtkohtade põhilist konkurentsivõimet	Metsas veedetud aeg võib teatud määral parandada eakate hüpertensiooni sümptomeid ja parandada kroonilisi obstruktiivse kopsuhaigusega eakate patsientide tervist

Allikas: Aluculesei, *et al.*, 2021, lk 14; Gondi & Chokshi, 2023; Majeed & Kim, 2023, lk 866; Ying Li, 2024

Lisa 4. Ülevaade lõputöös kajastatavatest ravispaadest

Ravispaa	Kirjeldus
ESTONIA Medical Spa & Hotel	<p>Ravipaketid sisaldavad arsti konsultatsiooni kui ka ravikaardi koostamist ja sellel vastavaid raviprotseduure. Lisaks pakub ESTONIA Medical Spa & Hotel raviprotseduure südamevereringe, perifeerse närvisüsteemi, hingamisteede ning nahahaiguste ravimiseks. (ESTONIA Medical Spa & Hotell, <i>n.d.</i>)</p> <p>Ravipaketid sisaldavad arsti konsultatsiooni kui ka ravikaardi koostamist ja sellel vastavaid raviprotseduure. Rõhku pannakse ka ennetusravile: elustiilinõustamisele, emotsionaalse stressi juhtimise käsitlesele ja pakutakse terviklikke kontseptsioone ja programme personaalseks nõustamiseks kui ka raviks. (Ravispaa, <i>n.d.</i>)</p>
Narva-Jõesuu Medical Spa	<p>Raviprotseduurid jagunevad kaheks, lastele ja täiskasvanutele. (Raviprotseduurid täiskasvanutele klientidele, <i>n.d.</i>) Täiskasvanute puhul soovitatakse alustada arsti konsultatsioonist (sobivate protseduuride välja selgitamine ning raviplaani koostamine).</p> <p>Raviprotseduurid jagunevad: massaažideks, ravivannideks ja muudeks veeprotseduurideks, soojusraviks/mudaraviks ning füsioteraapiaks. (Raviprotseduurid täiskasvanutele klientidele, <i>n.d.</i>)</p>
Tervis ravispaahotell	<p>Kogu Eestis on just Tervises kõige rohkem taastusravispetsialiste. (Tervis ravispaahotell, <i>n.d.</i>) Lähtudes kodulehe kirjeldusest (TERVIS & PUHKUS, <i>n.d.</i>) võtavad vastu nahaarst, kardioloog ning günekoloog olemas on ka hambaravikabinet ja meestekliinik. Tervise kontrollimiseks pakuvad võimalusi kliiniline ja biokeemia laboratoorium, sonograafia ja funktsionaaldiagnostika kabinetid. Lisaks on ka rehabilitatsiooni teenus.</p>

Lisa 4 järg

Värška Sanatoorium	Balneoteraapiakeskuse ehk veekeskuse 2- ja 3-korruse fuajees asuvad mineraalvee kraanid, kus külastajad saavad juua mineraalvett tasuta. Lisaks pakub Värška ka rehabilitatsiooni (sotsiaalset ja tööalast) võimalust, mille eesmärgiks on parandada inimese iseseisvat toimetulekut ning tegutsemisvõimet. (Värška Kuurortravikeskus, <i>n.d.</i>)
Toila SPA Hotell	Termide all mõeldakse soolasauna, infrapunasauna, aurusauna, soome sauna, aroomisauna, sanaariumi, mullivanne, veelauseid massaaže, koskesid ning ka merevaatega puhkeala. (Toila Termid, <i>n.d.</i>). Toilas on kõige aluseks arsti konsultatsioon, et leida patsiendile vajalikud protseduurid; massaaž (käsi- ja mehaaniline); ravivannid ja – dušid (10–15 min); elektri- ja valgusravi; soojusravi; soolakamber; liikumisravi ja lisatasulised raviprotseduurid. Täiskasvanu puhul küündib protseduuride arv 49 (Raviprotseduurid, <i>n.d.</i>), lastele 12 erinevat protseduuri ja hoolitsust (Spa ja raviprotseduurid lastele, <i>n.d.</i>).
Fra Mare Thalasso	Kõige alguseks on arsti konsultatsioon peale mida valitakse välja teenused individuaalsete ravide, rühma ravide ja lisaravide seast. Lisaks pakub Fra Mare ka talassohoolitsusi, juuksuri, kosmeetiku, manikööri ja pedikööri teenust. Ravispaa kodulehelt on võimalik lugeda iga hoolitsuse ja ravi protseduuri kohta täpsemalt kasutades selleks hoolitsuste sõnaraamatut, sinna kuuluvad ka pildid ja videod. (Fra Mare Thalasso Spa, <i>n.d.</i>)
Taastusravikeskus Viiking	Allika (Ravid ja uuringud, <i>n.d.</i>) kohaselt pakub Taastusravikeskus ainulaadsetootena Eestis tervisepassi paketti, mis annab arusaama oma keha füüsilisest tervisest ehk lihaste jõudlusest, liigeste painduvusest, võimalike terviseriskide olemasolust ning südame koormustaluvusest. Paketti kuuluvad koormustest, uuringud (kolesterooli ja veresuhkru mõõtmine; kehamassiindeks ja keha rasvaportsendi mõõtmine; kopsumaht; painduvustest; lihasjõudlustest) ning ka konsultatsioon.

Lisa 5. Nõuded ravispaale

Nõue
1. Kehtivad tegevusload
1.1. Luba haiglavälise eriarstiabi osutamiseks (Nõuded haiglavälise eriarstiabi osutamiseks vajalikele ruumidele, sisseseadele ja aparatuurile” (kinnitatud sotsiaalministri 25.01.2002 määrusega nr 25)
2. Nõuded ehitisele
2.1. Mitme hoone korral hoonetevahelised ja-sisesed infotähised
3. Parkimine
3.1. Tähistatud parkimiskohad invatranspordile
3.2.1 Tähistatud parkimiskohad bussidele
4. Sissepääs
4.1. Hotelli sissepääsust eraldi asuvate sissepääsude korral kaldteed/või muud võimalused
4.2. Eri tasapindade korral kaldteed/või muud võimalused pääsuks kõikidesse külastajate käsutuses olevatesse ruumidesse
5. Lift
5.1 Lift igas eraldiseisvas hoones (kolme ja enam korruse puhul)
6. Ravi- ja spaateenuste vastuvõtt
6.1. Eraldi ravi- ja spaateenuste vastuvõtukoht
6.2. Üldkasutatav M / N tualettruum vastuvõturuumis või vahetus läheduses
6.3. Ravi- ja spaateenuste infomaterjalide olemasolu hotelli ning ravi- ja spaateenuste registratuuris: vähemalt kolmes keeles (sh eesti ja inglise keeles)
6.4. Ravi- ja spaateenuste registraator valdab eesti keelt ja vähemalt üht võõrkeelt
6.5. Sularahata arveldamise võimalus ravi- ja spaateenuste registratuuris
6.6. Ravi- ja spaateenuste toa arvele müük
7. Raviteenused
7.1. Kindlustatud raviarsti vastuvõtt vajadusel igale kliendile
7.2. Raviprotseduuride kohtade arv 100 voodikoha kohta minimaalselt 13
7.3. Ravivõimlemisruum
7.4. Ravivõimlemise bassein
7.5. Ujumisbassein (min 25 m pikkusega)
7.6. Raviteenuste teenindusaeg min 8.00–17.00
7.7. Spaateenuste kättesaadavus
8. Ravitoitlustamine
8.1. Ravitoitlustuse erimenüü
8.2. Toitumisspetsialisti konsultatsiooni võimalus
9. Mugavused
9.1. Täiendav saunalina hotellitoas spaateenuste tarbimiseks
9.2. Hommikumantli laenutamise võimalus
9.3. Hommikumantel ja sussid saabumisel hotellitoas
9.4. Spaatoodete müük

Allikas: Spaaliit, 2016

Lisa 6. Vestluse küsimused (Aire Toffer, 05.04.2024)

<p>1. Uurimistöös on välja toodud, et ravispaadega seonduvateks probleemideks on kolm järgmist kirjeldust: turismipiirkondade senine läbimõtlemata arendamine ja tegemata on jäänud mitmed vajalikud sammud nagu selgete süsteemsete lahenduste juurutamine, ökoloogiliste praktikate kaasamine; uuemad süsteemi muudatused, mis eelistavad õhustransporti eelistamist kuid samas ka nende piiramist; reiside maksustamist vastavalt pikkusele ja eesmärgile ja kehtestada täiendavad maksud süsinikdioksiidi põhisel kütusel kasutatavatel transpordile; turistide liigne liikumine, mis on põhjustanud mitmeid tagajärgi nagu saaste, müra, ökosüsteemide häirimine, loodusliku bioloogilise mitmekesisuse vähenemine ja kliimamuutus. Milline on teie seisukoht nimetatud kolme probleemi ilmnemisel Eesti ravispaades? (Szromek, <i>et al.</i>, 2023, lk 3–4)</p>
<p>2. Millised probleemid on Eesti ravispaades hetkel kõige kiiremini lahendust nõudvad? Mida on ravispaad teinud probleemide lahendamiseks? (Aluculesei, <i>et al.</i>, 2021, lk 2)</p>
<p>3. Millised on Eesti Spaaliitu kuuluvate ravispaade peamised kestlikkusega seonduvad probleemid, pidades silmas majanduslikke, küllastajatega ja teenustega ning sotsiaalse ja ökoloogilise keskkonnaga seonduvaid probleeme?- uurimisküsimus</p>
<p>4. Millised on Eesti Spaaliitu kuuluvate ravispaade kestliku arengu edendamise võimalused, pidades silmas majanduslike, küllastajatega ja teenustega ning sotsiaalse ja ökoloogilise keskkonnaga seonduvat?- uurimisküsimus</p>
<p>5. Milliseid samme on astunud Eesti ravispaad keskkonnahoidmise suunas? Nimetage vähemalt 4 sammu. (Pessot, <i>et al.</i>, 2021, lk 2)</p>
<p>6. Küllastajatega seonduva kestlikkuse raames, kui palju on muutunud teenused viimase 5 aasta jooksul ning miks tuleb heaoluteenuseid üha juurde? Mida arvavad kliendid ravispaadest, pigem mõistetakse ravispaasid kui aegunud arusaamadest lähtuvalt või on nad inimeste jaoks uued lahendused? (Ljubisavljević & Leković, 2020, lk 222), (Shaw, 2021, lk 246)</p>
<p>7. Lähtuvalt probleemidest, milliseid lahendusi vajavad Eesti ravispaad? Milliseid lahendusi näete teie? (Aluculesei, <i>et al.</i>, 2021, lk 14)</p>

Lisa 6 järg

8. Millised on Eestis nõuded näiteks haiglavälise arstiabi osutamise litsentsile? (Aluculesei, <i>et al.</i> , 2021, lk 2)
9. Millise tõuke on andnud sõda ravispaadele? (Grigore & Bojor, 2023, lk 43)
10. Kellele võiks teie meelest koostatud uurimistöo huvi pakkuda? (Shaw, 2021, lk 250)

Lisa 7. Intervjuu küsimused

INTERVJUU KÜSIMUSED TEEMAPLOKKIDENA
<p>1. Majanduslik kestlikkus</p> <p>1.1. Milline on teie vaatepunkt ravispaa ja haigla ning teiste tervishoiuteenuste asutustega koostöö osas? (Perkumiene <i>et al.</i>, 2019)</p> <p>1.2. Milline on olnud teie panus kestlikkuse võtmest lähtudes antud spaas? Mida on teie meelest veel vaja teha, et ravispaa oleks majanduslikult kaua kestev? (Dupuy, <i>et al.</i>, 2023)</p> <p>1.3. Lähtuvalt mõjust, mille tekitas ravispaadele COVID-19, millised on teie nägemused tuleviku osas? Kui kogu maailma peaks tabama uuesti sarnane pandeemia, mida saaks riik koostöös ravispaadega teha teisiti, et ravispaade haru ei kannaks nii suuri kaotusi? (Szromek, The Role of Health Resort Enterprises in Health Prevention during the Epidemic Crises Caused by COVID-19, 2021)</p>
<p>2. Külastajatega seonduv kestlikkus</p> <p>2.1. Kuidas te selgitaksite, mida tähendab teie klientide seas mõiste „kvaliteet“ ning kuidas see avaldub teie teenustes? (Campon-Cerra <i>et al.</i>, 2020, lk 5)</p> <p>2.2. Patsientidele oleks suureks abiks kui Eesti Tervishoiusüsteem Tervisekassa ja ravispaad teeksid koostööd, sest sellisel juhul toetaks tervisekassa nende ravi. Miks seda sammu ei ole veel Eestis tehtud? Millise poole valite siin teie? (Szromek, 2021)</p> <p>2.3. Milline on antud ravispaa kliendi/patsiendi väärtuspakkumine? Millise väärtuse kliendile annavad teenused, personaliga suhtlemine, keskkond? (Szromek & Wybranczyk, 2019)</p>

Lisa 7 järg

3. Sotsiaalne kestlikkus

3.1. Kui suurt rolli mängib teie meelest ettevõtte koostöö kohalike kogukondadega? Välismaa turistid võivad olla huvitatud teise riigi kultuurist ja kohalikust elust, mismoodi on võimalik seda edasi anda läbi ravispaa? (Perkumiene, *et al.*, 2019)

3.2. Kui tihe koostöö on teil spaajuhiga? Milline see välja näeb ja millised on peamised teemad, millega koos tegelete? (Dupuy, *et al.*, 2023)

3.3. Kui suurt rolli mängib teie meelest sotsiaalsus külastaja väärtuspakkumises ning milline võiks olla ürituste, sotsiaalsete pakettide ja klienti hariva teenuse rakendamise tõenäosus? (Beganović *et al.*, 2021)

4. Ökoloogiline kestlikkus

4.1. Millised, on teie arvamused mineraalrikkast veest ja mudavannist kui ravispaade arengu perspektiivist? (Maccarone, *et al.*, 2021)

4.2. Millise seisukoha võtate teie, pooldate looduslike ressursside kasutamist ning tunnete, et nende kasutusalasid võiksid ravispaad rohkem pakkuda või ei ole see teema, mis väärib üldse kaalumist? (Maccarone, *et al.*, 2021; Cerasela *et al.*, 2021; Beganović *et al.*, 2021; Shaw, 2021)

4.3. Kuidas on olukord teie spaas taastuvate energiaallikate kasutamisega ning tulemuste järeldamisega energia kasutusest? (Shan & Ren, 2023)

5. Areng

5.1. Millised on Eesti Spaaliitu kuuluvate ravispaade peamised kestlikkusega seonduvad probleemid, pidades silmas majanduslikke, külastajatega ja teenustega ning sotsiaalse ja ökoloogilise keskkonnaga seonduvaid probleeme?- uurimisküsimus

5.2. Kui oluline on ravispaa jaoks jätkusuutlikud süsteemid, heitkoguste vähendamine ja ökoloogilised tavad? Millal tehti viimati teie ravispaas arengustrateegia läbitöötamine ja kui tihti seda tehakse? (Szromek., *et al.*, 2023)

5.3. Millised on Eesti Spaaliitu kuuluvate ravispaade kestliku arengu edendamise võimalused, pidades silmas majanduslike, külastajatega ja teenustega ning sotsiaalse ja ökoloogilise keskkonnaga seonduvat?- uurimisküsimus

SUMMARY

OPPORTUNITIES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN MEDICAL SPAS: THE CASE OF ESTONIAN SPA ASSOCIATION`S MEDICAL SPAS

Emili Sepp

The topic of the thesis is motivated by the possibilities of promoting the sustainable development of medical spas since the COVID-19 virus devastated the tourism sector, including medical spas and the broader economy. Sustainable development in the thesis is reflected through four aspects: economic, visitor and service-related, social, and ecological environment. The economic aspect primarily focuses on cooperation between healthcare providers and tourism organizations. The visitor and service-related aspect addresses the reworking of strategies according to customer behavior and desires, which will develop into a new value proposition. The social perspective underscores the importance of local community value through their involvement in the business. The ecological perspective reflects the use of natural resources. All four perspectives represent a form of holistic progress that requires constant change and innovation.

The study involved eight individuals from six different medical spas, including managers, sales department managers, and one medical department manager. The interview questions were based on previous research and theory and were divided into five different topic blocks corresponding to the theoretical aspects: economic, visiting and service-related, social, ecological, and development. Five interviews were conducted via Zoom, and two were conducted on-site. Additionally, a conversation was held with Aire Toffer, CEO of the Estonian Spa Association, to complement the work with her views and positions as head of the association.

The results of the study are summarized as follows: Economically, all interviewees expressed a strong willingness to cooperate with the country's healthcare system, a practice they have maintained for years. Aire Toffer added that fresh cooperation has begun with the Estonian Society of Rehabilitation Doctors, which means that patients will

presumably be referred to medical spas more frequently by rehabilitation and family doctors. Regarding visitors and services, collecting feedback was highlighted as the most important activity, with the observation that foreigners often provide feedback with

suggestions. In the social sustainability section, all respondents mentioned the guide service. The study revealed that social points presented to visitors are important but not paramount. From an ecological standpoint, it was found that almost all medical spas use mud, albeit in different ways.

In the final topic block of development, the research questions posed in the introduction to the thesis found answers. A significant finding was that medical spas are not considered reliable partners by the state, and a lack of cooperation, including with local communities, was also highlighted as a problem. The recommendations offered a range of possibilities to promote cooperation in all possible areas. The goal of the thesis was fulfilled, and proposals for the sustainable development of treatment spas were submitted to the Estonian Spa Association. Based on the answers to the two research questions addressed during the study, it can be confirmed that both questions received responses that also matched the problems presented in the theory. The study's original purpose was fulfilled, and the research questions received comprehensive answers.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Emili Sepp,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose *Ravispaa kestliku arengu võimalused Eesti Spaaliidu ravispaade näitel*, mille juhendaja on Heli Tooman, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Emili Sepp

16.05.2024